

Lunds Universitet
Institutionen för kommunikation och medier
HT 2016

Ger ekologisk jord ett mer klimatsmart matbord?

Att tolka och använda topos i fråga om ekologisk odling

C- uppsats, Retorik
Handledare: Anders Eriksson
Författare: Cissela Larsson

Abstract

The purpose of this paper is to examine the elemental patterns, values and norms appealed to in debate as to whether an organic production is preferred or not. To accomplish the purpose of the study, five posts have been analyzed, using *topos* (argumentative approaches and forms of argument) analytically. The results shows, that while those who sympathize organic farming value health of all living things (humans, animals and nature), the opposite side believes the society as a functioning institution to be the most important matter. The former believes quality, the Earth and its living organism to be superiors, while the latter refers to the quantity, and ranks the value based on capacity. The basis of *topos* is used to understand the patterns of thoughts the debaters are following and in order to see what standards they appeal to, to favor in making the right choice based on our own norms and values. Thus, this study contributes to a better understanding for the intention of each opinion in this particular case.

Keywords

retorik, topos, topiker, topikanalys, argumentationsanalys, ekologisk odling, konventionellt lantbruk

Innehållsförteckning

En mer eller mindre ekologisk introduktion	1
Olika ord om jord	1
Det oklara begreppet <i>topos</i>	2
Syfte	3
Distinktion	3
Tidigare forskning	4
<i>Topos</i> – ett mångtydigt begrepp	8
En överblick	9
Aristoteles	12
Att benämna, tolka och förstå	14
Allmänna och specifika <i>topos</i>	14
Toulmins argumentationslära	15
<i>Loci</i> i Nya Retoriken	16
Lindqvist praktiska <i>topiker</i>	17
<i>Topos</i> som materiella och formella	18
Gabrielsens förståelse och argumentationslärans <i>topiska</i> nivå	19
Att tänka <i>topiskt</i>	21
<i>Topos</i> som analytisk kategori	23
Tolkning i fråga om ekologisk odling	25
Har icke-ekologisk odling mer kapacitet att vara klimatsmart?	26
Är ekologisk odling vägen till bättre hälsa för både människor, djur och natur?	30
Vad kan utläsas ur respektive sidans <i>topos</i> användande?	33
Avslutning	37
Förslag på vidare forskning	38
Käll- och litteraturförteckning	39
Otryckta källor	39
Tryckta källor	39
Bilagor	42

En mer eller mindre ekologisk introduktion

Klimatsmart och miljövänligt och nyttigt och gärna närproducerat och hälsosamt och helst billigt. Listan över de krav vi vill ställa på de produkter vi tänkt köpa tycks aldrig ta slut. Ofta tenderar denna lista att kortas ner till ett enda ord: *ekologiskt*. Vi tänker att en ekologisk produkt är mer klimatsmart, snällare mot miljön och mer hälsosam. Ser vi en produkt märkt med KRAV, EU-ekologiskt eller FSC känner vi oss mer tillfredsställda över vårt val – åtminstone enligt statistik. Försäljningen av ekomat ökade med hela 39 procent under år 2015 jämfört med året dessförinnan – och ytterligare ökning har skett under år 2016.¹ Detta innebär att vi svenskar är bäst i världen på att handla ekologiskt. Det torde göra oss till ett av världens mest miljövänliga länder, inte sant?

Frågan är givetvis mer komplex än så och långt ifrån alla av dem som är positiva till ekologiska produkter skulle svara ja på nyss ställda fråga. För precis som i vilken fråga som helst finns det flera möjliga perspektiv att anlägga saken. Även om många svenskar uppenbarligen anser ekologiska produkter vara det bästa och mest klimatsmarta valet gäller det långt ifrån alla. Tvärt om menar förespråkare för en mer traditionell odling att uppfattningen om att ekologiska produkter skulle vara mer klimatsmarta är en illusion. Så, hur ligger det till egentligen? Är verkligen en ekologisk produkt snällare mot miljön än vad en traditionellt odlad produkt är? Uppsatsen syftar inte till att lösa just denna fråga. I stället ligger intresset i att förstå kommunikationen kring denna.

Olika ord om jord

För att det ska vara möjligt att ha ekologiska livsmedel stående på vårt bord krävs tillgång till ekologisk produktion, naturligen i form av ekologisk odling i ekologisk jord. Lätt att glömma är att processen från jord till bord är tämligen lång och att mycket hinner hända på vägen. Bland annat har människor med olika åsikter möjlighet att inflika ett och annat ord. Genom att studerar vardera sidans ord om ekologisk odling blir det tydligt att dessa uttalanden är argumentativa och fulla av värderingar. Orden synliggör vilka värderingar de olika perspektiven appellerar till. Detta är uppsatsens syfte – undersöka vilka normer och värderingar vardera sidan anspelar på.

Dagligen matas vi av påstående som talar för, men även emot, ekologiska livsmedel. Att veta hur en bäst agerar känns närmast omöjligt. Med hänsyn till all den

---

¹ Ekoweb (2016) <http://www.ekoweb.nu/?p=11460> (2016-12-08); Dagens Industri (2016) <http://www.di.se/artiklar/2016/9/7/sverige-ar-varldsbast-pa-ekologiskt/> (2016-12-08)

uppmärksamhet ämnet ekologi, ekologiska produkter och ekologisk produktion ges i dagens samhälle är det viktigt att förstå att alla de uttalanden som görs har ett bakomliggande syfte. Med ett bakomliggande syfte följer att en vädjar till olika värderingar och värdesätter skilda normer. En som talar för mer ekologisk odling värdesätter inte nödvändigtvis samma saker som den som talar emot ett sådant lantbruk. Min avsikt har alltså inte varit att klargöra vilket av två alternativ som är att föredra. I stället vill jag med denna uppsats söka förståelse för hur vardera sidan argumenterar för respektive emot ekologisk odling och vilka värderingar en sådan argumentation bygger på. En sådan förståelse underlättar valet av produkter. Därigenom belyser uppsatsen språkets betydelse för de val som görs.

Det oklara begreppet *topos*

För att förstå vilka värderingar debatten om ekologisk odling anspelar på är det lämpligt att göra en toposinriktad argumentationsanalys. Analysformen kommer att förklaras mer ingående senare i uppsatsen. Innan dess vill jag dock ge en bakgrund till mitt val av *topos* som uppsatsens utgångspunkt.

Under uppsatsarbetets inledningsfas fann jag ett intresse för topos (hädanefter utan kursivering). Tidigt upptäckte jag att det råder delade meningar om vad topos är och hur topos kan eller bör användas. Det var i många avseenden just tvetydigheten och i viss mån även oenigheten kring begreppet som väckte mitt intresse. För medan topos i vissa fall används som en beteckning för själva ämnet eller innehållet i det en talar om förklaras det i andra fall som själva formen på det som sägs. Användningen av begreppet skiljer sig så mycket åt att det vore närmast befängt att försöka fastslå en given beskrivning av vad topos är och hur de ska användas. Inte ens användandet av termen topos är enhetligt – utan beroende på brukare kan antingen en grekisk, en latinsk eller olika försvenskade benämningar användas. Förvirringen begränsar begreppets funktionsduglighet. För att det skulle bli möjligt för mig att använda begreppet i ett analytiskt syfte insåg jag att det skulle vara nödvändigt att redogöra för min förståelse för samt användning av begreppet. Därför har jag valt att inleda min uppsats med en utförlig redogörelse för olika topikförståelser samt hur dessa är teoretiskt förankrade i min tolkning. För att tydligare utreda begreppen har jag valt att tolka en specifik debatt och därigenom exemplifiera hur topos kan användas.

Syfte

Uppsatsens syftar till att undersöka det mångfacetterade begreppet topos. Topos fyller sin funktion genom att synliggöra vilka grundläggande tankemönster, värderingar och normer talare appellerar till. Uppsatsens huvudfråga är:

- Hur kan begreppet topos förstås?

För att visa hur topos kan användas har aktuell debatt valts ut. Debatten rör huruvida ekologisk odling är att föredra eller inte. Genom att pröva förekommande topos (argumentativa utgångspunkter och argumentationsformer) kommer de värderingar debatten anspelar på att synliggöras. Vad gäller debatten har två frågeställningar formulerats.

- Hur ser toposanvändandet ut i fråga om ekologisk odling?
- Vilka bakomliggande värderingar anspelar debattörerna på?

Frågeställningarna kommer att besvaras fortlöpande. Huvudfrågan ägnas störst uppmärksamhet i uppsatsens teoriutredande avsnitt (*Topos – ett mångtydigt begrepp*). Sistnämnda två frågeställningar behandlas företrädesvis under kapitlet *Tolkning i fråga om ekologisk odling*. Detta kapitel är att betrakta som en exemplifiering av redovisad topikteori. Uppsatsen avslutas med ett kapitel i vilket fokus kommer att ligga på att förstå vad topos kan bidra med i ett större perspektiv. Därigenom kommer uppsatsen kunna användas som handledning beträffande det mångtydiga begreppet topos.

Distinktion

Matvanor och matkulturer upplevs gärna som värdeladdade ämnen. Detta är en av de främsta anledningarna till att jag valt att undersöka frågan om en ekologisk odling. Målet är inte att peka ut en åsikt som mer korrekt än en annan. I stället avser den retoriska analysen att synliggöra normer och uppfattade ideal i fråga om ekologiska produkter i syfte att förstå hur begreppet topos kan användas. Den kritiska toposinriktade analysen uppfyller sin funktion genom att dra igång en reflekterande process kring vilka värden debattörerna anspelar på samt hur de argumenterar.

Med hänsyn till topikernas komplexitet och dubbeltydighet kommer uppsatsen inledningsvis ägna begreppet i fråga stor uppmärksamhet. En grundläggande förståelse för läran om topos är en förutsättning för att förstå analysen till fullo. Här kommer frågeställningar besvaras gällande vad topiker kan vara och hur topos kan användas i ett analytiskt syfte. Svar på detta ges redan under uppsatsens andra kapitel. Nämnvärt är att min avsikt aldrig varit att förmedla en given bild av vad topiker är och hur de fungerar, utan de topikteorier som uppmärksammas är alternativa sätt att tolka begreppet. De teoretiska insikter

som diskuteras bör betraktas som en introduktion till hur jag har valt att förstå och använda mig av topiker i föreliggande uppsats. Topos är och kommer att förbli ett komplext begrepp med utrymme för olika tolkningar.

Vad gäller material har jag valt att begränsa mig till fem artiklar, hämtade ur två åtskilda men likvärdiga debatter. Debattartiklarna är att förstå i par innehållande en åsikt från vardera sidan. Ena artikelparet publicerades i Svenska Dagbladet under november 2014. Andra paret består av en röst emot och två röster för en ekologisk odling. Denna diskussion ägde rum i Dagens Nyheter, juli 2016. Jag har i mitt urval försökt ge de båda sidorna lika stort utrymme, detta med hänsyn till aspekter som sidomfång samt antal författare. Vid valet av artiklar har jag beaktat att Dagens Nyheter (Sveriges största morgontidning) betecknar sig politiskt som ”oberoende liberal” medan Svenska Dagbladet (Sveriges tredje största morgontidning) betecknar sig som ”obunden moderat”. Båda tidningar har fokus på Stockholm. Materialet samt dess författare presenteras mer ingående längre fram.

Tidigare forskning

Frågor som rör ett ekologiskt förhållningssätt till mat är i dag högst aktuella. Trots det verkar detta ämnesområde, ekologisk odling, vara relativt utforskat ur ett retoriskt perspektiv. Genom att höja blicken ovanför retoriken forskningsområde kan en finna flertal studier som (likt denna uppsats) granskar värdering och ideologiska utgångspunkter i fråga om ekologisk produktion. Närmst ligger en studie som valt att fokusera på den retoriska framställningen av ekologiska livsmedel inom ramar för miljökommunikation och ekologiska teoriperspektivet. Resultatet hos Andersson och Rundström påvisar skillnader i hur myndigheter, organisationer och dagligvaruhandel använder sig av begreppet *ekologiskt livsmedel*. Medan myndigheternas fokus låg på miljönyttan kretsade dagligvaruhandeln i större utsträckning kring metaforer och idylliska naturvärden. Resultatet tyder på att samma förvirrade begreppsanvändning kan gälla även i de artiklar som ska analyseras i denna uppsats.²

Ytterligare studier som gjorts beträffande kommunikationen kring ekologiska produkter (*En märklig informationsbrist om ekologiska livsmedel*) fann att många konsumenter saknar kunskap om vad olika ekologiska märkningar står för. Således kan en potentiell tvetydighet gälla både användandet av begreppet och definitionen av vad ekologiskt faktiskt är. Flertalet studier har kommit fram till samma oroväckande resultat. Både konsumenter och producenter tycks sakna en guide för att kunna orientera sig i den ekologiska märkesdjungeln. Detta potentiella problem omnämns även i de debattartiklar som

---

² Andersson & Rundström (2015)

studeras i denna uppsats. Således är det relevant att här uppmärksamma den kunskapsbrist som kan uppstå på grund av otydlig produktmärkning av miljövänliga/ekologiska produkter, även om det inte är uppsatsens uppgift att gå djupare in på denna fråga. För den avsändare som argumenterar mot ekologisk odling kan konsumentens glorifiering av ekologiska produkter vara ett potentiellt hinder. Genom att uppmärksamma konsumenternas förvirring och kunskapsbrist skulle avsändaren kunna fånga upp de konsumenterna som känner sig osäkra. Denna fundering kommer att utvecklas under uppsatsens analysdel.³

Andra studier har fokuserat på konsumenternas förhållningssätt till både ekologiska och närproducerade livsmedel – däribland studien *Är nära alltid bäst för miljön?*⁴ Resultatet visar att den huvudsakliga anledningen till att konsumenten väljer ekologiska produkter framför andra är *den personliga hälsan*. Förutsatt att debattören utgår från vad som är bäst ägnat att övertyga konsumenten torde *personlig hälsa* bli ett vanligt förekommande topos i diskussion som rör ekologisk produktion och produkter. Flera studier pekar på att *hälsa* är ett viktigt argument för den som väljer ekologiska produkter. Detta stärker hypotesen om *hälsa* som ett vanligt förekommande topos i debatt kring ekologisk produktion ytterligare.⁵

Andra undersökningar visar att även *miljö* är en vanlig utgångspunkt vid tal om ekologiska produkter och ekologisk produktion. Om *hälsa* och *miljö* påträffas även i denna uppsats tolknings stärks trovärdigheten i min analys. Å andra sidan är det viktigt att minnas att denna uppsats fokusområde är ekologisk odling snarare än ekologiska livsmedel. Syftet här är att synliggöra de normer och uppfattade ideal vardera sidan appellerar till i en fördiskussion. Således har jag inte för avsikt att välja sida, vilket många av ovan nämnda studier ger intryck av att göra.⁶

Som tidigare nämnts kommer en stor del av uppsatsen ägnas åt topikerna. Det finns en omfattande forskning inom topikernas område. Paradoxalt nog är det i stor utsträckning mängden tidigare forskning som gett upphov till mycket av den nyare forskning som gjorts inom ämnet. Flertalet av de topikförståelser jag kommer att redogöra för i nästföljande kapitel är exempel på detta. På så vis utgör många av de texter jag ämnar diskutera även tidigare forskning inom ämnesområdet – detta gäller inte minst de texter som är av mer förståelseinriktad karaktär. Med hänsyn till den omfattande mängd forskning som finns om topiker har jag valt att lägga mitt (huvudsakliga) fokus vid en svensk-dansk

---

³ Muhrman & Svensson (2013); Feurst (2014); Östlund & Damberg Larsson (2015)

⁴ Andersson (2013)

⁵ Eddibi & Ibrahim (2015); Ericsson (2015)

⁶ Johansson (2006)

forskning. Detta gäller både i sökandet efter tidigare forskning – men även i nästföljande kapitel. Till dessa hör bland annat *Klassisk retorik för vår tid* av Janne Lindqvist, vilket är en retorikhandbok för studenter. Sett till sidomfång är denne den kanske mest omfattande instruktionsbok beträffande topos som finns att tillgå på svenska i dagsläget. Vidare redogör både Mika Hietanen (”Topikernas teori och praktik” i *Retorik och lärande*) och Patrik Mehrens (”Fettkriget – en topikanalys” i *Retorisk kritik*) för många genomslagskraftiga topikförståelser i sina texter. Största skillnaden mellan nyss nämnda texter är att Mehrens återger i syfte att själv bruka topiker som en analytisk kategori, medan Hietanens sikte är inställt på att etablera ytterligare en förståelse och ett därtill givet tillvägagångssätt. Här finner jag de topiker Mehrens redogör för mer systematiskt brukbara. Hans analys exempel ”Fettkriget” har verkat främjande i min förståelse för hur topos kan användas som en analytisk kategori. Med hänsyn till uppsatsens syfte är det endast Lindqvists och Hietanens av nyss nämnda tre som kommer att problematiseras i anslutning till uppsatsens teoretiska avsnitt.

Maria Wolrath Söderberg föreslår en mer pedagogisk och didaktisk inriktad topikförståelse. I sin avhandling *Topos som meningsskapare: retorikens topiska perspektiv på tänkande och lärande genom argumentation* redovisar hon en tolkning som mestadels bygger på idén om topos som en tankeprocess. För henne fyller topiker sin funktion genom att hjälpa oss att undersöka, överväga och diskutera frågor på meningsfullt sätt. Wolrath Söderbergs komplexa topiker samt dess relevans för föreliggande uppsats kommer att utvecklas under kapitlet *Att tänka topiskt*.

Den av tidigare forskning som kommit att betyda mest för föreliggande uppsats är Jonas Gabrielsens avhandling. Gabrielsens topikförståelse har på många vis varit avgörande för hur jag kommit att förstå och använda mig av topos. Hans tolkning kommer att problematiseras i nästkommande avsnitt, med start redan under kapitlet *En överblick*.

Ytterligare perspektiv och förståelser kommer att beaktas och problematiseras i denna uppsats. Jag anser nyss nämnda tidigare forskning vara representativ för den diskussion som förs i föreliggande uppsats. Forskningen består av böcker, artiklar och avhandlingar som inte är helt ovanliga att komma i kontakt med vid en svensk retorikutbildning på universitetsnivå. Dessa kompletteras under nästkommande kapitel av några av de topikteorier som fått störst uppmärksamhet i mer modern retorikforskning. Utöver dessa tillkommer även den topikförståelse Aristoteles lägger fram i *Retoriken*. I många avseende är det Aristoteles retoriska topos som på det hela tagit varit av störst vikt för samtliga efterföljande tolkningar.

Det är alltid önskvärt att ge en så uttömmande bakgrund som möjligt. Att belysa fler topikperspektiv än nyss nämnda hade dock varit för omfattande för en uppsats på C-nivå. Annat värt att uppmärksamma i anknytning till föreliggande uppsats är det samtal som rör retorikens verkningsområde. Utgångspunkt för föreliggande uppsats är en syn på retoriken som en vetenskap tillhörande samma kunskapsfält som etiken och politiken (snarare än de instrumentella teknikerna). Grundläggande kan denna skillnad illustreras genom att tala om retoriken som det som *sägs* (innehåll) eller *hur* det sägs (form). José Luis Ramírez diskuterar skillnaden genom att benämna retoriken som konsten att *tala* eller konsten att *säga*. Definitionerna berör två skilda problemområden. Genom att benämna retoriken som konsten att *tala* leds en in på den paradox som ligger rotat i retoriken och dess uppkomst. För medan teori (att *säga*) alltid är något färdigsagt syftar retorik till en vägledande, praktisk och vardaglig kunskap (att *tala*). Retorik tar genom att vara en handlingsteori hänsyn till talandet och sägandet – både till det som sägs och till det som inte sägs och även till att förstå vad orden gör. Med det sagt är retoriken både ett vetande som berör samtliga kunskaper och ett kritiskt analysinstrument placerat på samma övergripande nivå som filosofin. Retoriken är alltså inte bara *innehållet* (det som sägs) – utan även formen för *hur* det sägs. Samtidigt som denna diskussion på många sätt kan sägas ligga till grund för föreliggande uppsats blir den även viktig att känna till i förhållande till topos. Samma dubbeltydighet som ligger rotad i retoriken gäller även för topikerna. Denna idé kommer att utvecklas ytterligare under uppsatsens gång – företrädesvis under det avsnitt som nu följer och i vilket olika topikförståelser kommer att diskuteras och problematiseras.

Topos – ett mångtydigt begrepp

Elementärt kan topos beskrivas som gemensamma utgångspunkter och perspektiv att använda i kommunikation. Topos fungerar som återvinningsbara mötesplatser – något att samlas kring för diskussion i enighet eller oenighet. För att kunna bruka topos i analytiskt syfte krävs en mer konkret förklaring. Redan här pekar olika förståelser i skilda riktningar. Därför är det nödvändigt att problematisera varierande topikförståelser för att kunna bilda sig en uppfattning om begreppet som sådant. Först efter att olika tolkningar av topos problematiserats blir det möjligt för mig som uppsatsförfattare att uttrycka och motivera hur jag kommer att använda topos som en analytisk kategori. Uppsatsens fokus kommer således vara topos som ett analytiskt verktyg och som en del av argumentationsläran.

Nedan kommer jag att redogöra för olika förståelser för begreppet. Som tidigare nämnts har jag företrädesvis valt att problematisera sådana förståelser som jag som retorikstudent rimligen skulle kunna komma i kontakt med. Störst utrymme har getts åt tolkningar från svenska retorikhandböcker, avhandlingar framlagda av svenska eller danska retoriker samt mer revolutionerande teorier som etablerats av välkända retorikprofiler. Tidvis har jag upplevt urvalet som otillräckligt och då valt att hänvisa vidare till mer uttömmande resonemang.⁷ Genom begränsningen blir det tydligt hur olika håll de olika förståelserna drar åt. Att flertalet tolkningar har sitt ursprung i retorikhandböcker innebär att retorikstudenter kan komma i kontakt med flertalet olika topikförståelser. Sannolikheten är stor att sådana olikheter kommer gå gemene retorikstudent obemärkt förbi.

Kapitlet kommer att inledas med en redogörelse för fyra olika sätt att se på topos. Denna indelning är att betrakta som en systematisering av de förståelseramar som kommit att prägla olika topiker genom tiderna. Samtliga därpå problematiserade topikförståelser faller in under dessa fyra förståelseramar. Nämnvärt är att även om uppsatsen syftar till att bruka topos i ett analytiskt syfte är det med hänsyn till topikernas dubbeltydighet viktigt att inte låta sig begränsas till den inferentiella förståelseramen. Denna mening kommer både att utvecklas och upprepas flertalet gånger under uppsatsens gång. Genomgången av de fyra toposfacetterna följs av en sammanfattning av Aristoteles topiker. Aristoteles topikförståelse är nödvändig för att hänga med i påföljande diskussion.

---

⁷ En topikförståelse jag inte hänvisar till i uppsatsen men som är värd att uppmärksamma är den av John F. Wilson och Arnold C. Carroll. Wilson och Carrolls topiker består av *existence, degree, spartial, temporal, motion, form, substance, capacity to change, potency, desirability, feasibility, causality, correlation, genus-species, similaty* och *possibility*. För att läsa mer om dessa hänvisar jag till Hart (1997).

Avsaknaden av etablerad praxis vad gäller begreppet *topos* nödvändiggör en problematisering kring begrepps användandet. Huvudsakligen kommer jag att använda mig av den grekiska termen *topos* både i singularis och pluralis.⁸ Begreppet *en topik* eller *flera topiker* används vid tal om flera *topos* eller om själva läran. För att ge en rättvisande bild har jag i undantagsfall valt att använda författarens term. Med det sagt kan en smärre variation förekomma.

Jag är medveten om att min förståelse för tolkningarna kan komma att färga uppsatsen. Oavsett tillvägagångssätt utgör författarens perspektiv och tolkning av materialet utgångspunkten. I mitt fall bedömer jag att detta blir extra viktigt att uppmärksamma i anknytning till de teoriurval som gjorts och med hänsyn till sättet på vilka de presenteras.

En överblick

I vissa sammanhang benämns *topos* som verktyg för att finna stoff – i andra framstår de som en del av argumentationsläran. Detta innebär inte nödvändigtvis att den ena uppfattningen är mer korrekt än den andra. När det gäller *topiker* är det helt enkelt omöjligt att tala om en given förståelse. Även om föreliggande uppsats har fokus på *topikernas* argumentativa aspekt är det nödvändigt att känna till samtliga av begreppets förståelseramar.

Retorikteoretikern Jonas Gabrielsen redogör för en fyrdelad uppdelning som tydligt illustrerar *topikernas* olika aspekter. Med sin uppdelning avser Gabrielsen inte att ställa upp en fullständig samling av *topos*. I stället vill han finna och undersöka de överordnade tankesätt som kommit att prägla *topikerna* under de senaste 2500 åren.⁹ Jag ser stora poänger i att redogöra för hans idéhistoriska och filosofiska indelning, då jag anser denna bidra till en bättre förståelse för *topos* skilda funktioner.¹⁰

Grundläggande i förståelse för de fyra facetterna är att *topos* kan förstås både utifrån innehåll och form. En innehållslig tolkning gör *topos* till det som det talas om medan en formriktad förståelse innebär att *topos* blir det sätt på vilket en talar om saken. Denna dubbelydighet är att förstå på samma sätt som samtalen om huruvida retorik är att *tala* eller att *säga* (se *Tidigare forskning*). Viktigt att understryka är att de fyra förståelseramarna inte bör ses som strikta ramar, utan möjligt är att en och samma *topikförståelse* faller in under flertalet facetter. De fyra förståelseramarna har Gabrielsen valt att benämna som *heuristisk*, *kollektiv*, *inferentiell* respektive *kognitiv*.

---

⁸ På grekiska är *topos* singularis.

⁹ Gabrielsen (2008: 23)

¹⁰ Ytterligare indelning om fyra görs av Maria Wolrath Söderberg (2012). Hon menar att *topos* kan brukas *kollektivt*, *språkligt*, *argumentativt* och *praktiskt*. Fokus ligger på *topikernas* meningsskapande funktion. Jonas Gabrielsens indelning om fyra är mer brukbar för föreliggande uppsats.

Att förstå topiker heuristisk¹¹ är att förstå dem som praktiska redskap och som hjälpmedel för att finna stoff. Här uppger topos vart potentiell fakta och möjliga perspektiv att belägga ett visst problem i en specifik kontext kan finnas. Denna process kan systematiseras.¹² Den heuristiska topikförståelsen är troligtvis den mest välbekanta tolkningen. Här blir topos en disciplin tillhörande retorikens första av fem faser, *inventio*.¹³

Den kollektiva förståelsen ser topiker som fasta element i form av exempelvis citat, talesätt och klichéer där uttrycket i sig utgör stoffet. Även metaforer, illustrativa exempel och andra former av språkliga troper och figurer kan fungera som kollektiva topos. Här handlar det alltså om att använda ett redan befintligt element som utgångspunkt i sin argumentation. Topos som används på detta vis omnämns ofta med det latinska *loci communes* och eller *commonplaces*. Här blir topos en del av *elocutio*.¹⁴ Även om både en heuristisk och en kollektiv förståelse ser topos som ett redskap till att generera talstoff skiljer de sig åt genom att den förstnämnda förståelsen är kreativ och nyskapande medan sistnämnda återbrukar redan befintliga aspekter. Den kollektiva förståelsen är av smärre relevans i denna uppsats.

En inferentiell topikförståelse syftar, till skillnad från nyss nämnda facetter, mot topos som en del av argumentationsläran. Här blir topos vinklar och perspektiv att anlägga en sak för att berättiga en viss slutsats. Topos uppgift blir inte att finna argument – utan de *utgör* själva argumentet.¹⁵ Utgångspunkten är att det i varje given situation är möjligt att argumentera olika. Dessa alternativa argumentationsformer kan vidare kategoriseras. Inferentiella topos ses som godtagbara just för att en given kultur valt att se dem som godtagbara. Därför blir den inferentiella tolkningen av stor vikt vid användning av topiker i analytiskt syfte.¹⁶

Kvar är en kognitiv topikförståelse. Den kognitiva tolkningen är tankeprocessinriktad och rör förmågan att kunna tänka i platser. Detta är den mest komplexa tolkningen. Här framstår toposläran som en mer abstrakt och filosofisk lära om tankeverksamhet som en återspeglning av kulturella tankesätt, samhällsbetingande antaganden

---

¹¹ Heuristik kommer från det grekiska ordet *heuriskein*, som betyder just att finna.

¹² Gabrielsen (2008: 23ff)

¹³ Exempelvis bör Aristoteles *idia* (särskilda topiker) förstås heuristiskt (se *Aristoteles*). Samma sak gäller många av de förståelser som presenteras i skilda läroböcker, däribland Hietanens samt delar av Wolrath Söderbergs förståelse (se *Att benämna, tolka och förstå*).

¹⁴ Gabrielsen (2008: 37f)

¹⁵ Gabrielsen (2008: 46ff)

¹⁶ En inferentiell topikförståelse återfinns bland annat hos Aristoteles (mer specifikt i *koinoi topoi*) samt Perelman och Olbrechts-Tytecas (se *Loci i Nya Retoriken*). Att tala om Toulmins garant i ordalag av topos är även det att förstå topiker inferentiellt (se *Toulmins inferentiella förståelse*).

och normer. Precis som i den kollektiva förståelsen ligger intresset i vad människor i en kultur har gemensamt. Här gäller det dock inte argumentationsprinciper och konkreta formuleringar, utan tankemönster och att kognitivt förstå grundantagande och värderingar. Med en kognitiv förståelse kan topos synliggöra en given kulturs diskursiva nivå genom att vara tecken för något annat.¹⁷ Denna aspekt öppnar upp för en bredare, mer kreativ och praktisk förståelse för ämne och främst för föremål som i sig ligger utanför retoriken. En topisk tankeprocess gör retoriken till medlet snarare än målet.¹⁸ Härmed blir det klart att en *heuristisk* och en *kollektiv* förståelseram betecknar en innehållslig förståelse för begreppet, medan ett *inferentiellt* respektive *kognitivt* perspektiv lägger fokus på form.

Som synes kan topos fylla flertalet funktioner.

Mens topikken i én sammenhæng forstås som en lære om, hvordan man finder nyt stof, udlægges den i en anden sammenhæng som en lære om, hvordan man genbruger gammelt stof. I en tredje forståelse er den en lære om inferenstyper, mens den i en fjerde forståelse repræsenterer en måde at tænke på.¹⁹

Genom att använda metaforen (mötes-)platser problematiseras begreppets mångtydighet på ett illustrativt vis. De fyra förståelseramarna ska alltså inte ses som försök att etablera givna kategorier, utan som analytiska begrepp vars syfte är att illustrera distinktioner. På så vis blir det möjligt att använda topiker både i retorisk kritik och som ett produktivt verktyg. Att denna dubbeltidiga förståelse möjliggör ett större kritiskt och analytiskt djup än renodlade listor tordes knappt behöva nämnas. Olika topikförståelser bör med andra ord företrädesvis ses som sammanlänkande genom familjelikheter²⁰. De länkas samman genom att fungera som utgångspunkter att samlas kring för vidare förståelse eller i diskussion. Vidare innebär detta att en precisering av hur topiker ska brukas i given situation är nödvändigt.

Min intention har varit att genom ovanstående redogörelse för Gabrielsens idé om de fyra förståelseramarna skapa en grundläggande förståelse för begreppet. Begreppets dubbeltidighet har antytts och dess skilda funktioner har introducerats. Topos kommer i föreliggande analys att användas som en analytisk kategori varför också övriga uppsatsdelar kommer att fokusera på att förstå topikernas argumentativa funktion. Det betyder dock inte att intresset är begränsat till den förståelseram Gabrielsen valt att kalla för inferentiell. Topos roll

---

¹⁷ Gabrielsen (2008: 63ff)

¹⁸ En kognitiv förståelse går att se bland annat i Perelman och Olbrechts-Tytecas diskussion kring värden som utmärkande för en kultur och dess tankesätt (se *Loc i Nya Retoriken*). Även Maria Wolrath Söderberg (se *Att tänka topiskt*) förstår topiker kognitivt och utifrån form.

¹⁹ Gabrielsen (2009: 148)

²⁰ Jonas Gabrielsen använder sig av metaforen *familjelikheter* i sin avhandling i syfte att förklara relationen toposförståelser emellan. Han menar att vad som binder samman topos som en grupp är att de *liknar* varandra på ett antal lokalt lokala punkter och inte nödvändigtvis i dess övergripande funktion. Se Gabrielsen (2008: 79).

är som sagt dubbeltydig och de fyra facetterna verkar på varandras område. Detta innebär att samtliga topikaspekter är av vikt för att förstå topos argumentativa sida.

Aristoteles

Många topikteoretiker tar avstamp i den klassiska retoriken, varför också denna uppsats måste problematisera Aristoteles topikteori. Att Aristoteles var först med att systematisera topikerna är något vi håller för sanning.²¹ Många av de tvetydigheter som i dag råder beträffande begreppet topos härstammar från den mångtydighet som ligger ingrodd i Aristoteles förståelse.

Topos är något Aristoteles talar om i flertalet texter. Han ägnar dem störst uppmärksamhet i *Topiken*, men det är diskussionen Aristoteles för i *Retoriken* som är av störst intresse för denna uppsats. I *Retoriken* behandlas topos som konkreta, situationsbundna och partikulära i enlighet med ett retoriskt och doxologiskt tankesätt.²² I *Retoriken* diskuteras topos i förhållande till vårt vardagliga tal. Tilläggas bör att *Retoriken* inte är en ren talarhandledning i den bemärkelsen att dess fulla fokus är praktik. I stället verkar Aristoteles antyda en toposlära. Hur en sådan lära skulle fungera mer konkret är en av de frågor som kommit att få stor uppmärksamhet i efterföljande forskning.

Annat spörsmål som fått stor uppmärksamhet är att Aristoteles aldrig definierar begreppet. På sin höjd görs vaga antydningar om topos som gemensamma och som ”ett element av enthymemet”.²³ Hur detta ska tolkas råder det delad mening om. En uppfattning är att Aristoteles antog topos roll vara så självklar att en definition vore närmst överflödig.²⁴ Andra menar att Aristoteles medvetet avstått från att definiera begreppet för att i stället – i enlighet med ett topikiskt förhållningssätt – gestalta toposbegreppet utifrån olika topos.²⁵

Aristoteles behandlar topiker i tre passager. De olika kategorierna benämner han som *idia*, *koina* och *koinoi topoi*.²⁶ Distinktionen har varit betydande för efterföljande topiktolkningar. Att anledningen till denna uppdelning aldrig uttrycks explicit har resulterat i otaliga resonemang. Vissa förstår distinktionen som mer genomtänkt och funktionsduglig än andra. Innan olika distinktioner kan problematiseras krävs en kort redogörelse för Aristoteles tre topiker.

---

²¹ Hietanen (2016: 121)

²² Detta går att jämföra med en mer didaktisk redogörelse kring dessa i *Topiken*. Att betrakta topos didaktiskt är att bortse från en konkretet och att se de som oberoende av kontext och given situation.

²³ Aristoteles (1.26.2: 1403a)

²⁴ Grimaldi (1972: 119ff); Kennedy (1991: 303); Wolrath Söderberg (2016: 14)

²⁵ Wolrath Söderberg (2016: 17)

²⁶ Aristoteles (1.2.20-22: 1358a)

Idia kan förklaras som samägda övertygelser och värden som knyter an till det specifika ämne som diskuteras. Att dessa behandlar det faktiska innehållet gör att *idia* faller in under den heuristiska förståelseramen. *Idias* ämnesspecifika förankring är anledningen till att dessa ofta benämns som särskilda eller specifika topos.

Koinoi topoi är topos som inte är bundna till en särskild sak. I stället kan dessa förklaras som generella eller gemensamma topos, fristående det ämne som diskuteras. *Koinoi topoi* är med andra ord argumentationsformer och vägar som har bättre förutsättningar än andra att nå fram. Här lägger Aristoteles fram en lista på 28 topiker.²⁷ Dessa bör förstås som *möjliga* alternativ till utgångspunkter för en argumentation – och inte som en definitiv lista. Hit hör bland annat motsatser, definition, orsak/verkan, jämförelser och analogier, motiv och förflutet/framtid (här utan inbördes ordning). Dessa faller in under den inferentiella förståelseramen – fokus ligger på form. Under senare år är det dessa topiker som ägnats störst uppmärksamhet.²⁸

Den tredje och kanske minst uppmärksammade topikkategorin är *koina*. Även dessa topos omtalas som gemensamma, men bör för den sakens skull inte förväxlas med de 28 argumentationsformerna (*koinoi topoi*). I stället utgörs *koina* av argumentationsämnen *mer/mindre, möjligt/omöjligt, förflutna/framtida fakta* samt premisser som kan förklaras utifrån dessa kategorier. Här utgörs premisserna av teman som är vanligt förekommande i speciell kultur eller tradition och som verkar familjära för publiken.²⁹ *Koina* faller in under en heuristisk eller en inferentiell förståelseram. I föreliggande uppsats är *koina* av smärre betydelse.

Aristoteles toposlära är komplex. Ett exempel på detta är den dubbeltydighet som ligger inrotad i Aristoteles lära: medan *idia* (och till viss del även *koina*) speglar en innehållsmässig förståelse handlar *koinoi topoi* om dess form. Topos kan alltså både vara en beteckning för vad det talas *om* och *på vilket sätt* en talar om det. Både innehållet, stoffet och det faktiska i en text – men även hur argumenten utformats och hur en talar om sina fakta.³⁰ Denna dubbelmening lär vara en anledning till att efterföljande teoretiker kommit att förhålla sig olika till den distinktion Aristoteles etablerar.³¹

Att Aristoteles topiker både är filosofiska och produktiva skapar en ständig förvirring. Uttolkare tvingas välja på vilket sätt begreppet ska användas – som ett hjälpmedel

---

²⁷ Se bilaga (*Aristoteles 28 argumentationsformer*).

²⁸ Wolrath Söderberg (2016: 26)

²⁹ Graff (2008: 41); Mehrens (2014: 71)

³⁰ Gabrielsen (2008: 83ff)

³¹ Etablerade topiker skiljer sig åt både vad gäller antal, benämning och funktion.

för att att finna nya tankemässiga infallsvinklar eller som ett sätt att betrakta problem.³² Intrycket ges att en förståelse utesluter en annan – men behöver det nödvändigtvis vara så? För en insikt om detta bör ytterligare teori presenteras.

Att benämna, tolka och förstå

Hur bör den distinktion Aristoteles etablerar mellan *idia* och *koinoi topoi* förstås? Är uppdelningen baserad på topikernas generalitet eller är distinktionen mer teoretiskt förankrad än så? Dessa frågor är högst relevanta för toposintresserade teoretiker. I anslutning till detta förekommer en uppsjö kategoribenämningar. Delvis beror detta på en översättning från originalspråket – men översättningen kommer ofta att färga uttolkarens förståelse för begreppen.

Idia tituleras på svenska vanligen som *särskilda*, *specifika*, *partikulära* eller *materiella* topos. *Koinoi topoi* används ofta som *generella*, *allmänna*, *gemensamma* eller *formella*.³³ Vissa menar att skillnaden mellan *idia* och *koinoi topoi* syftar till graden av generalitet medan andra teorier ger mer komplexa förklaringar. Merparten skiljer sig åt vad gäller kategoribenämning, men än viktigare särskiljer deras funktionalitet sig. Tydligt är att vissa topikförståelser lämpar sig bättre för att undersöka grundläggande normer och värderingar än vad andra gör. Därför är det viktigt att problematisera flera alternativ för att därigenom finna den för ändamålet mest lämpade kategoribenämningen.

Allmänna och specifika topos

Allmänna och *specifika* är de kanske mest etablerade svenska alternativen.³⁴ Det är dessa relativt vaga benämningar Mika Hietanen använder sig av när han försöker etablera en begränsad uppsättning topos, gångbar i alla argumentativa situationer.³⁵ Retorikhandböcker har vanligtvis stort fokus på topikbegreppets produktiva och innehållsmässiga funktion – detta gäller även det topikschema Hietanen föreslår. Schemat består av de tre kategorierna *allmänna topoi*, *särskilda topoi* och *loci communes*. De allmänna topikerna är tänkta som en grundläggande uppsättning. Dessa kan sedan kompletteras med särskilda topiker efter behov. De särskilda topikerna klassar Hietanen utifrån retorikens tre talgenrer: forensiska, deliberativa eller epideiktiska tal. Utöver dessa ges brukaren utrymme att själv konstruera

---

³² Lindqvist (2016: 137)

³³ Maria Wolrath Söderberg sticker ut från mängden genom att benämna *koinoi topoi* som *topoi enthymematon*. Perelman och Olbrechts-Tytecas använder sig genomgående av benämningen *loci* i stället för *topos*.

³⁴ Både Lindqvist, Hietanen och Hellspång använder sig av varianter på en sådan titulering (*specifika*, *särskilda* eller *speciella*).

³⁵ Hietanen (2016: 123)

topos utifrån eventuella tankar, principer eller värderingar som hen uppfattar vara relevanta för ämnet. Till sista kategorin, loci communes, räknar Hietanen uttryck för i sammanhanget vedertagna principer eller uppfattningar (*endoxa*³⁶). Skillnaden mellan Hietanens allmänna topiker och hans loci communes ligger i graden av abstraktion. Dessutom är sistnämnda topiker tänkta som kompletteringar snarare än utgångspunkter för given argumentation.

Hietanens försök att skapa ett toposschema som verkar heltäckande för alla argumentativa situationer färgar schemat. Genom att presentera en definitiv lista tänkt att innehålla ”*tillräckligt många* kategorier för att uppfylla behoven av precision men *tillräckligt få* kategorier för att vara teoretiskt överskådlig och praktiskt brukbar”³⁷ glömmer han att se till topikernas föränderlighet och dess starka anknytning till doxa. Detta gäller även om utrymme ges att skapa egna topiker. Vidare saknar jag förklaring till Hietanens topikuppdelning. Utan explikation kring toposdistinktionen blir Hietanens topiker svåra att använda i analytiskt syfte.

Ytterligare retorikhandboksförankrad topikförståelse värd att uppmärksamma är Lennart Hellspongs. Till skillnad från Hietanen avstår Hellspong från att redogöra för topiker i form av listor. Utan listor blir topikerna mer form- och brukbara. Möjligheterna för större och mer nyanserade upptäckter ökar. I stället kan topos bli knutpunkter i doxa och något att samlas kring för gemensam förståelse. Vidare belyser Hellspong tydligare än Hietanen den dubbelydighet som ligger inneboende i topikbegreppet – att samtidigt som topiker kan vara utgångspunkter för argumentation kan de även bli föremål för argumentation. Däremot upplever jag att även Hellspong saknar en fullt brukbar förklaring till distinktionen mellan allmänna och särskilda topiker. Han uttrycker förvisso att åtskillnaden går att jämföra med grader på en skala och att distinktionen inte bör ses som absolut.³⁸ Skulle det innebära att det i mer abstrakta frågor inte finns någon användning för specifika topos? En sådan förståelse blir bristfällig i syfte att bruka topos analytiskt.

Toulmins argumentationslära

Tidigare i uppsatsen användes *mötesplatser* för att illustrera topos skilda funktioner. Med en inferentiell tolkning av begreppet fungerar topos som en mötesplats mellan fakta och ett argumentativt påstående. Topos blir formen för argumentet. Uttryckt på detta vis synliggörs stora likheter med argumentationsteoretikern Stephen Toulmins argumentationslära. Att

---

³⁶ Endoxa är Aristoteles benämning för synsätt, tankevanor eller resonemang som vi ser som godtagbara eller värda att prioritera inom en viss *doxa*. Endoxa är åsikter som godtas av den kloka eller mest framstående.

³⁷ Hietanen (2016: 131f)

³⁸ Hellspong (2006: 6f)

belysa Toulmins teori fyller sin funktion genom att denne tydligt illustrerar hur en med hjälp av topos kan finna premisser att använda till att berättiga en tes i en argumentation.

Toulmins intresserade sig för idén om argument som en språklig handling. För att förstå hur argument ser ut i praktiken skapade han den så kallade *toulminmodellen*.³⁹ Grundmodellen består av tre obligatoriska element – ett *påstående* (P), en *grund* (G) och en *garant* (Ga). Grundmodellen kan eventuellt utvidgas med ytterligare tre fakultativa funktioner – *styrkemarkör* (S), *villkor* (V) och *understöd* (U). I anknytning till topos är det garanten som är av störst intresse. Toulmins garant är förbindelsen mellan en sändares synpunkt (P) och det direkta stödet för denna synpunkt – ett stöd som utgörs av upplysningar eller fakta (G). Precis som för topos blir garantens uppgift att (som premiss) berättiga en tes, ofta genom normer eller gemensamma grundhållningar. Genom att vara sättet på vilket en argumenterar för sin sak blir Toulmins garant jämförbar med Aristoteles *koinoi topoi* och Gabrielsens inferentiella förståelseram.⁴⁰

Framför allt två saker bör understrykas vid tal om topos i förhållande till toulminmodellens garant. För det första är topos inte att missta för att vara orörliga objekt. I stället är topos mönster för handlingar – ett av flera perspektiv som sändaren *kan välja* att anlägga på saken. Här betecknar garanten snarare sättet på vilket sändaren *faktiskt* argumenterar. Dessutom är topos tätare förankrade i doxa än vad garanten i toulminmodellen nödvändigtvis är. Faran i att tala om topos i förhållande till Toulmins garant skulle vara om en logisk association tar över.⁴¹

Att toulminmodellen uppmärksammas i anknytning till topikerna beror främst på att garanten tydligt kan illustrera en inferentiell topikförståelse. Ett sådant klagörande kan underlätta i en vidare förståelse. Att Stephen Toulmin själv aldrig uppmärksammade en sådan anknytning är av smärre vikt för föreliggande uppsats.⁴²

Loci i Nya Retoriken

Ytterligare tolkning som kommit att betyda mycket för många samtida topikteorier är den av Perelman och Olbrechts-Tytecas. Hela två tredjedelar av Perelman och Olbrechts-Tytecas verk *Nya Retoriken* ägnas åt topikerna. Likt många andra tar även Perelman och Olbrechts-Tyteca avstamp i Aristoteles topikteori – men i stället för *topos* talar de i system om *loci*.

---

³⁹ Uppmärksamma att *toulminmodellen* intresserar sig för argumentationslärans praktiska aspekt snarare än dess logiska.

⁴⁰ Flertalet amerikanska retoriker har uppmärksammat ett samband mellan Aristoteles *koinoi topoi* och Toulmins *warrant*, däribland Thomas Conley och Michael Leff. För att läsa mer om detta hänvisar jag till deras texter.

⁴¹ Wolrath Söderberg (2016: 53); Gabrielsen (2008: 60)

⁴² I stället uppmärksammades likheterna mellan Toulmins slutledande garant och topiker av Otto Bird (1961).

Särskilt stort intresse visar Perelman och Olbrechts-Tyteca för topikernas funktion i argumentation. Detta gör deras tolkning av stort intresse för föreliggande uppsats. Grundläggande i Perelman och Olbrechts-Tytecas förståelse är idén om att all argumentation utgår ifrån premisser som delas av både sändare och mottagare. Loci blir argumentationens värderelaterade premisser.

Likt Aristoteles skiljer Perelman och Olbrechts-Tyteca på två typer av topos. Dessa kan benämnas som generella och specifika loci. De specifika loci är sex till antal – *kvalitet, kvantitet, turordning, existens, väsen* och *person* – och står i direkt samband med kulturella värderingar. Precis som med Aristoteles *idia* uttrycker Perelman och Olbrechts-Tytecas loci gemensamma åsikter – dessa bör dock förstås på en mycket mer generell nivå. Perelman och Olbrechts-Tyteca talar aldrig om mer ämnesspecifika topiker.

De ”generella topikerna” benämner Perelman och Olbrechts-Tyteca som argumentationstekniker, vilka utgörs av olika argumentformer som kan länka olika påstående till varandra. Perelman och Olbrechts-Tyteca nöjer sig med en tvådelad toposdistinktion: *association* och *dissociation*. *Association* syftar till att genom att länka samman två premisser överföra gillandet av dessa till en konklusion. Detta kan jämföras med argumentation genom *dissociation*, som i stället handlar om att avvisa eller problematisera en koppling.

Genom sina topiker lyckas Perelman och Olbrechts-Tyteca på ett åskådliggörande vis åtskilja topos innehållsliga från dess formmässiga aspekt. Att deras förståelse fokuserar på topikernas funktion i argumentation gör dessutom läran brukbar i analytiskt syfte. Topikerna är utformade till att fungera i ett föränderligt samhälle. Dess mål är att vägleda och konkretisera given kulturs tankemönster och värderingar.

Som en bieffekt av redovisad lista saknar jag utrymme till att vara kreativ. Dessutom är de topiker Perelman och Olbrechts-Tyteca presenterar av mycket generell art. Detta gör att deras topos kan bli svårbrukbara i syfte att synliggöra nyanskillnader eller mer specifika aspekter – vilket delvis är fallet i föreliggande uppsats. Trots det ser jag en poäng i att ta hänsyn till deras topiker i den analys som följer i syfte att konkretisera tankemönster och värderingar. Perelman och Olbrechts-Tytecas väl uttryckta distinktioner kommer att fungera som komplement till annan topikförståelse.

Lindqvist praktiska topiker

Topos nära förbindelse till doxa kan inte uttryckas tydligt nog. En sådan anknytning till motsägelsefull, föränderlig och heterogen doxa är anledningen till att den svenske retorikern Janne Lindqvist valt att följa Aristoteles exempel och avstå från en begreppsdefinition.

Lindqvist förklarar en utebliven definition av begreppet som ”en aspekt av topikernas praktiska syfte”.⁴³ I stället lägger Lindqvist fram ett förslag på hur topiker kan användas som analytiskt verktyg i syfte att synliggöra människosyner, historieuppfattningar och filosofiska inställningar i den kultur i vilken de skapats.

Förslaget bygger på idén om topiker som hermeneutiskt begrepp vilka kan användas på två sätt – *induktivt* eller *deduktivt*. Att *upptäcka* topiker induktivt är att som uttolkare konstruera topiker utifrån givet material. Genom att låta materialet styra undersökningen kan eventuella förändringar av och i doxa uppmärksammas. På sätt och vis kan ett *induktivt* topikanvändande sägas svara mot de specifika topikerna. Båda varianter är att betrakta som mer tillfälliga och kontextbundna. Fördelen med ett induktivt användande är att det möjliggör ett synliggörande av smärre förskjutningar i fråga om värderingar, intresse eller attityder inom olika tidsepoker, miljöer eller intressegrupper. Jag ser fördelar i att använda topiker induktivt i min analys – men då kanske snarare som metod.

Att använda topiker deduktivt innebär att som uttolkare utgå ifrån att det i ett visst material finns ett antal givna topiker. Genom att undersöka vilka av dessa som förekommer och vilka som inte förekommer kan underliggande argument eller ideologier synliggöras. På så vis torde en deduktiv undersökning vara att föredra i sökande efter likheter mellan till synes skilda positioner. Detta innebär att även ett deduktivt topikanvändande skulle kunna vara av intresse för denna uppsats.⁴⁴ Vidare uppmärksammar Lindqvist att topiker trots sin starkt teoretiska förankring i många fall kommer till störst rätt i ord av ett faktiskt användande och som metod.

Topos som materiella och formella

Vanligt förekommande tolkning som ännu inte problematiserats i denna uppsats är idén om topiker som *materiella* (strukturella, eller inferentiella) och *formella*. Hit hör bland annat aristotelesforskaren William Grimaldis filosofiska läsning av *Retoriken*.⁴⁵ Grimaldi förstår Aristoteles retoriska topiker som en hjälp att manövrera i föränderliga situationer och i läge då en strikt vetenskap inte är möjlig. *Idia* (särskilda topos) skulle då syfta till att precisera problemets kärna och att uppmärksamma potentiella sätt att betrakta problemet. Dessa blir materiella genom att röra faktabaserade och just materiella premisser. Å andra sidan blir de generella topikerna formella genom att erbjuda argumentationsformer och regler för

---

⁴³ Lindqvist (2016: 135)

⁴⁴ Lindqvist (2016: 140)

⁴⁵ Möjligt är att Spengel (1842) var först att utläsa topikerna som *materiella* och *formella*. Andra som tolkat på liknande vis är bland annat Solmsen (Solmsen 1929), McBurney (1936) och Grimaldi (1958, 1972).

slutledning. Formaliteten kommer ur sättet på vilket de förbinder saken och dess materiella topiker med det sändaren syftar att övertyga om. De formella topikerna sätter problemställningens innehåll i perspektiv.

Flertalet retoriker menar att det kan verka missvisande och närmast problematiskt att omtala topos som formella och materiella. Främsta anledningen tycks vara att en sådan benämning är svår att integrera med en heuristisk topikförståelse. Det är ett problem av smärre relevans för föreliggande uppsats – då denna avser bruka topikerna i analytiskt syfte. Än viktigare blir det att problematisera den formallogiska och närmast stela bild *formell* kan ge upphov till.⁴⁶ Noterbart är att åtskillnaden *formell* och *materiell* beror på omfattningen i topos utgångspunkt, medan materiella/särskilda topos motiveras på mer lokala och specifika grunder är formella/generella topos av en mer universell och gemensam karaktär.⁴⁷ Ser en till hela argumentationen kan ytterligare problem uppstå. I en faktisk argumentation går de båda aspekterna ofta in i varandra.⁴⁸ Mot bakgrund av distinktionen som en fråga rörande huruvida topos är gemensamma eller kultur- och fältberoende är en sådan invändning fullt rimlig. Som svar på detta redovisar Gabrielsen en vidareutvecklad förståelse som i många avseende är mer anpassad för den praktiska argumentationen.

Gabrielsens förståelse och argumentationslärans topiska nivå

Under kapitlet *En överblick* gavs fyra olika ramar att förstå topiker utifrån. Vidare har idén om att Aristoteles behandlar topiker utifrån två olika förståelseramar – en innehållslig och en forminriktad – problematiserats. Även Grimaldi utgår från idén om två skilda förståelseramar då han tolkar Aristoteles topiker. Grimaldis tolkning kan dock verka begränsande vid tal om topos som annat än ett redskap för att systematisera möjliga förhållanden och potentiella infallsvinklar. Mer gångbar blir Gabrielsens argumentationsinriktade förståelse.⁴⁹

Retorik hjälper oss att väga möjliga perspektiv mot varandra för att finna det som är bäst ägnat att övertyga i given situation. Övervägandet och begrundandet är överlägset själva finnandet. På så sätt blir retoriken för praktiken vad logiken är för teorin. Samtidigt är merparten retorik av praktisk karaktär. I retoriken ges konkreta råd om hur en bör agera i faktiska (praktiska) situationer och vid tal med given publik. Den filosofiska och

---

⁴⁶ En sådan diskussion ligger utanför föreliggande uppsats verkningsområde. För en mer utförlig diskussion kring detta hänvisar jag till Leff (1983); Flemming (2003); Conely (1978).

⁴⁷ Graff (2008: 710); Flemming (2003: 102)

⁴⁸ Wolrath Söderberg (2016: 50)

⁴⁹ Gabrielsen (2008: 132)

kunskapsinriktade vetenskapen retorik verkar alltså även på ett praktiskt plan.⁵⁰ Likvärdig dubbelverkan torde även gälla topiken.⁵¹

Grundläggande i Gabrielsens förståelse är en idé om topos som redskap för att finna möjliga premisser att tillämpa en fråga. En sådan funktion placerar topos under argumentationslärans skapande fas och på den nivå där premisser uppkommer och etableras. Denna skapande fas kan med fördel benämnas som argumentationslärans topiska nivå. Den topiska nivån föregår den logiska nivån. Sådär långt följer Gabrielsens förståelsen vedertagen topikuppfattning.

Vidare menar Gabrielsen att den praktiska argumentationen har två typer av premisser – en konkret/faktisk och en generell/inferentiell. Dessa är inte konvertibla. Detta skulle innebära att det på en topisk nivå behövs två typer av topos för att kunna möta den praktiska argumentationens behov. Gabrielsen menar att detta är anledningen till att Aristoteles presenterar två typer av topiker i *Retoriken*. De topiker som behandlar möjlig fakta och perspektiv att anlägga saken – *idia* eller särskilda/materiella topos – presenteras i första boken. I andra boken redogör Aristoteles för inferensprinciper och argumentationstyper: allmänna/formella topos och en förståelse inriktad på form.⁵² För att skapa en fullständig argumentation behöver båda förståelserna beaktas. En forminriktad förståelse hjälper oss att finna sätt på vilka argumentationen med fördel kan utformas. Innan form kan fastslås krävs konkret materia att argumentera utifrån. Detta skulle innebära att uppdelningen mellan topos som allmänna och specifika inte beror på graden av generalitet – utan att dessa syftar till olika premisser i en argumentation.

Gabrielsens topiker är brukbara även utanför retorikens faktiska område. En sådan förståelse möjliggör ett användande av topos även i didaktiska, historiska, vetenskapliga och filosofiska frågeställningar i syfte att skapa en bredare, mer kreativ och praktiskt inriktad förståelse. Plötsligt blir topos inte bara verktyg för att finna utgångspunkter för retorn, utan de blir möjliga att använda i syfte att belysa föremål även utanför retoriken. Genom att synliggöra vilka fakta och ämne en sändare valt att utgå ifrån avkodas en given kulturs grundläggande tankemönster och sätt att organisera olika värden. Vidare kan topiker visa hur olika värden blivit värderade i sig själva och i förhållande till varandra.⁵³

Jonas Gabrielsen erbjuder en heltäckande och analytiskt brukbar topikförståelse. Hans förståelser förklarar topikernas förhållande till varandra och tillskriver samtidigt de båda

---

⁵⁰ Samma fråga har problematiserats av José Luiz Ramiréz (se *Tidigare forskning*).

⁵¹ Gabrielsen (2008: 66ff); Gabrielsen (2008: 87); Gabrielsen (2008: 106)

⁵² Gabrielsen (2008: 51)

⁵³ Gabrielsen (2008: 66)

kategorierna en avgörande funktion. Med hjälp av en sådan förståelse blir det möjligt att nå djupare förståelse i fråga om hur en argumentation verkar och vad som tillskrivs värde. Mot denna bakgrund är Gabrielsens topikförståelse av stor vikt för föreliggande uppsats. I syfte att problematisera Gabrielsens topiker kommer dessa samverka med ytterligare tolkningar. Det är även en försäkran om att de tolkningar som görs är välgrundade.

Att tänka topiskt

Att förstå topos kognitivt är att se dem som en tankeprocess. Här fyller Maria Wolrath Söderbergs tolkning en viktig funktion. Wolrath Söderberg menar att det inte är enskilda topos som är det primära, utan snarare den topiska processen (eller att *topa* som Wolrath Söderberg själv benämner det).⁵⁴ Genom att bruka topos som en process kan begreppet användas både produktivt och analytiskt – men även i syfte att skapa mening i förändring, motstridighet och mångsidiga frågor. Ett sådant *topande* är högst avgörande i syfte att söka förståelse för en situation eller ett material.

Wolrath Söderberg etablerar en idé om topiker som ”kollektivt utvecklade diskursiva vanor i form av diskussionspunkter, diskussionsgrunder eller diskussionsoperationer som är prefererade inom, eller karaktäristiska för olika, smalare eller bredare argumentationsverksamheter eller kulturgemenskaper.”⁵⁵ *Diskussionspunkter* är det vi resonerar om (*idia*/specifika topos). *Diskussionsgrunder* och *diskussionsoperationer* är det vi resonerar med hjälp av – förstnämnda gäller antaganden, synsätt eller värden som vi lutar oss mot (även här *idia*/specifika topos) medan sistnämnda avser orsak-verkansamband, analogier, krav på konsekvens och övriga sätt på vilka vi resonerar oss fram (*koinoi topoi*/generella topos). Själva toposmodellen spelar smärre roll i föreliggande uppsats. Än viktigare blir Wolrath Söderbergs förmåga att tydligare illustrera hur topos kan verka på ett meningsfullt vis genom att placera begreppet i en konkret situation. Vidare lyfts topos nära anknytning till diskussionen. Modellen medvetandegör oss om vårt oundvikliga användande av topiker för tänkande och i kommunikation med varandra.⁵⁶ *Diskussionspunkter*, *diskussionsgrunder* och *diskussionsoperationer* tydliggör topos mångdimensionella funktion och användningsområde. Utan topiker blir det omöjligt att undersöka eller diskutera en fråga på ett meningsfullt sätt. I stället skulle det leda till platta påståenden utan både samband, slutsatser och perspektiv.⁵⁷

Ett ord är aldrig ett topos i sig själv – utan det *fungerar som* ett topos (och blir

---

⁵⁴ Wolrath Söderberg (2016: 27)

⁵⁵ Wolrath Söderberg (2012: 66)

⁵⁶ Wolrath Söderberg (2016: 19)

⁵⁷ Wolrath Söderberg (2016: 18)

argumentativt) först när vi tillskriver det betydelse. Det är här det blir möjligt att urskilja hur de kan verka förhandlande mellan olika värden, traditioner och perspektiv.⁵⁸ När allt tillåts fungera som topos blir det dessutom möjligt att förstå hur en argumentation är utformad samt dess bakomliggande värderingar på en mer exakt nivå. Sådan kunskap blir viktig med hänsyn till att det i praktiska livet sällan är möjligt att betrakta en avgjord fråga som avslutad – utan vi får ta ansvar för följderna av våra val och förhålla oss till dessa i framtida överläggningar.

Att teoretisera begreppet topos är allt annat än enkelt. Vi använder oss av topos dagligen – i diskussion eller argumentation med andra eller med oss själva. Detta sker vanligtvis omedvetet. Läran om topos syftar till att göra oss medvetna om denna process. Topos som analyskategori kan synliggöra var sändare funnit sina argument, hur de använder sig av dessa i enlighet med sin intention samt i vidare bemärkelse vilka värden de appellerar till. I föreliggande uppsats kommer topos att användas som analytiskt verktyg. Topos kommer att synliggöra hur vardera sidan argumenterar i fråga om ekologisk odling – vilka fakta de valt att utgå ifrån (särskilda topos) och hur de lägger fram dessa fakta i syfte att övertyga sina mottagare om vikten av dessa fakta (generella topos).

Att retoriken i sig är att betrakta som en metod för andra fält innebär att det ofta ter sig mer lämpligt att bruka topos som en metodologi, än som renodlad teori. Genom att tematisera den process där möjliga perspektiv och argument övervägs kan topos användas som en mångsidig perspektivprövning. Denna övervägning är inte minst brukbar i vardagsoperationer – men också och än viktigare för analys likt den nedan. Syftet med detta avsnitt har varit att problematisera och förstå begreppet topos. Efter en omfattande teoretisk genomgång kan en mer ingående diskussion beträffande hur topiker ska användas i föreliggande uppsats vara på sin plats.

---

⁵⁸ Det är även på så vis topos kan lära oss reflektera kring vårt resonerande och utveckla *fronesis*. *Fronesis* eller handlingsklosheten är förmågan att handla förnuftigt och med gott omdöme i given situation. Aristoteles menar att förmågan att avgöra omdömesgillt kan övas upp – detta med hjälp av topos. Både diskussionen kring *fronesis* och kring ett topiskt tankesätt ligger utanför denna uppsats. Här hänvisar jag i stället till Maria Wolrath Söderberg.

Topos som analytisk kategori

Syftet med detta avsnitt är att undersöka vilka värderingar som tycks vara styrande i diskussion om huruvida ekologisk odling är att föredra eller inte. För att uppnå detta syfte kommer en toposinriktad argumentationsanalys att göras. Min intention är inte att undersöka vad ett ekologiskt lantbruk är eller huruvida det är eftersträvansvärt. I stället kommer jag, genom att använda topos som en analytisk kategori, att undersöka vilka perspektiv respektive sidan valt att argumentera utifrån samt vilka föreställningar dessa synsätt rymmer. Hur påverkar de olika perspektiven vår förståelse för frågan och hur denna kan hanteras? Hur kan de synpunkter som anläggs i en fråga bidra till en vidare kunskapsutveckling?

I analys av toposanvändande kommer jag företrädesvis utgå ifrån Jonas Gabrielsens metodologiska topikförståelse.⁵⁹ Detta innebär att jag kommer att leta efter två typer av topos i varje argumentation – både en faktisk/specifik och en inferentiell/gemensam topik. För att nå ett större analytiskt djup kommer Gabrielsens topikförståelse stundom kompletteras med ytterligare begrepp – däribland Lindqvist idé om ett induktivt respektive deduktivt toposanvändande samt Perelman och Olbrechts-Tyteca loci.

Analysen utgår ifrån grundantagandet att den topiska processen bör förstås intentionellt. Kommunikation bör alltid förstås utifrån given situation i vilken varje avsändare har en specifik intention. De premisser som en avsändare etablerat under den skapande fasen, *inventio*, är avsedda att framföra ett givet intresse. Detta innebär att *inventio* är av stort intresse för den toposinriktade argumentationsanalysen, varför det också är av vikt att undersöka de debatterande avsändarna i frågan.⁶⁰ Därför kommer analysens inledande fråga vara vem som avgör sakens topos och vad hens intention kan tänkas vara. Därefter kommer fokus att flyttas till de faktiska debattartiklarna och de fakta som antas prägla debatten. Vilka specifika topiker går att upptäcka? Finns det särskilda topos som verkar mer centrala än andra? Här avser jag företrädesvis att använda topos induktivt genom att låta texterna styra toposökandet. Därefter kommer jag undersöka hur de specifika topos jag funnit förhåller sig till Perelman och Olbrechts-Tyteca lista om sex loci: *kvalitet*, *kvantitet*, *turordning*, *existens*, *väsen* och *person*. Resultatet kommer sedan att diskuteras utifrån dessa loci. Observera att denna lista om sex specifika topos inte är avsedd att begränsa möjligheten till nyanserade upptäckter. I stället kommer den att användas först i ett senare stadie, som ett komplement till gjorda upptäckter och som en garanti för att inga viktiga insikter passerat obemärkta.

---

⁵⁹ En metodologi Gabrielsen etablerar dels i sin avhandling men även i artikeln *Topisk kritik* i antologin *Retorikkens aktualitet*.

⁶⁰ Gabrielsen (2009: 177)

Nästa steg blir att undersöka hur avsändarna utnyttjat sina fakta och sina specifika topos i ett argumentativt syfte. Här ser jag fördelar i att låta mig inspireras av Aristoteles lista över 28 argumentationsformer och alternativa perspektiv att anlägga saken (se bilaga *Aristoteles 28 argumentationsformer*). Denna lista kommer inte betraktas som definitiv, utan som en inspirationskälla och en exempelsamling vars syfte är att illustrera alternativa former bland en mångfald av möjligheter. Eftersom Aristoteles lista inte är att betrakta som definitiv kommer även en förändrings- samt en innovationstopos kommer tas i beaktas.⁶¹ Jag kommer även att undersöka om debattörerna syftar till att överföra gillandet av premisser till en konklusion genom *association* eller avser de snarare avvisa en koppling genom *dissociation* – detta i enlighet med Perelman och Olbrechts-Tytecas loci.

När texternas mest centrala topos tillhörande ämnet och topos i form av argumentationsformer fastslagits kommer dessa att ställas mot varandra för att uppmärksamma eventuella mönster. Finns det topos som är mer framträdande än andra? Finns det topos som är utmärkande för vardera sidan? Går det att kartlägga en eventuell norm vad gäller debattörernas argumentativa strukturer? Svaren här kommer att mynna ut i en bredare diskussion. Syftet blir att förstå på vilket sätt respektive sidan argumenterar i fråga om ekologisk odling samt vilka värderingar och normer argumentationen anspelar på och appellerar till. Kort sagt kommer frågorna *hur* och *varför* att besvaras.⁶²

En toposinriktad argumentationsanalys ser kunskap som mångperspektivistisk och föränderlig. Analysen syftar alltså inte till att avgöra vilken av två meningar som är mest riktig. I stället åsyftas en förlikande diskussion mellan olika perspektiv. Målet är lyhörddhet för samtliga aspekter. Den kritiska prövningen vid användning av toposbegreppet i analytiskt syfte ligger i att konstruktivt pröva tankar och perspektiv i ljuset av varandra och i en förhandlande dialog. Med det sagt används även den med toposläran tätt förbundna antilogiken⁶³.

Ett potentiellt metodproblem skulle vara om uppsatsens resultat blir starkt färgad av en subjektiv tolkning. Oavsett metodval utgör författarens förståelse för resultaten analysens utgångspunkt. För att motverka ett oberättigat subjektivt tolkningsresultat kommer min förståelse för resultatet att motiveras och framställas med tydlighet. Uppsatsen bör förstås som en tolkning av givet material snarare än en analys i ordalag av ett objektivt sanningssökande.

---

⁶¹ Wolrath Söderberg (2016: 65)

⁶² Gabrielsen (2009: 158)

⁶³ Antilogik (*anti-logoi*) innebär att undersöka en fråga utifrån två eller fler motstridiga positioner. Grundläggande inom antilogiken är idén om att förståelse kommer ur dialog mellan argument och motargument.

Tolkning i fråga om ekologisk odling

Följande analys vägleds av en förståelse för topos som en metod med vars hjälp det blir möjligt att synliggöra bakomliggande värderingar. Min avsikt är att, med hjälp av topos, undersöka vilka argumentativa utgångspunkter som tycks styra debatten om huruvida ekologisk odling är att föredra eller inte. Hur argumenterar debattörerna från vardera sidan? Utifrån funna topos avser jag att föra en diskussion beträffande kulturella värderingar och de normer som debatten verkar appellera till. Diskussionen kommer att resultera i en bredare förståelse för vad dessa topos säger om debattörernas diskursiva nivå samt om deras grundantagande och värderingar.

För att kunna dra en mer allmängiltig slutsats om hur vardera sidan argumenterar kommer debattartiklarna att analyseras utifrån den åsikt avsändarna uttrycker. Härigenom kommer även hänsyn tas till de likheter som kan finnas när respektive sidan talar för sin sak. Inledningsvis kommer fokus ligga på att urskilja de topiker som brukas samt hur dessa används i syfte att övertyga. Därefter kommer en förlikande diskussion föras i syfte att synliggöra eventuella argumentativa mönster och strukturer samt de värderingar som tycks styra debatten. Innan detta görs är det nödvändigt att föra en kortare diskussion beträffande avsändarna i frågan.

Ekologisk odling har inte bara likvärdig miljöpåverkan som konventionell odling, utan ur ett långsiktigt perspektiv är ekologisk odling vägen till svält. Det är åtminstone vad de debattörer som är negativt inställda till ekologiskt lantbruk påstår. Bakom denna åsikt står fem personer med anknytning till Sveriges Lantbruksuniversitet, hädanefters benämnd som SLU, samt en professor i teoretisk ekologi och ledamot i Kungliga Vetenskapsakademien och Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien. SLUs självuttryckta idé är att utveckla ”kunskapen om de biologiska naturresurserna och människans förvaltning och hållbara nyttjande av dessa” – detta i samverkan med samhället.⁶⁴ Även sistnämnd person arbetar med stöd av (vetenskap och) praktisk erfarenhet för att ”till samhällets gagn främja jordbruk och skogsbruk samt därtill knuten verksamhet”.⁶⁵ Samtliga av dessa avsändare har som synes anknytning till det faktiska och existerande lantbruket. De arbetar för att främja kunskap om Sveriges lantbruk. Nedan har jag av praktiska skäl valt att benämna denna sida av frågan för LANT (traditionellt lantbruk).

---

⁶⁴ Sveriges Lantbruksuniversitet, <http://www.slu.se/om-slu/strategier-och-utvarderingar/> (2016-11-28)

⁶⁵ Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien, <http://www.ksla.se/om-ksla/> (2016-11-28)

På motsatta sidan finns Organic Swedens ordförande, VDN för Krav, en docent i ekologisk odling och civilingenjör i kemiteknik och miljöspecialist. Företrädarna har intresse av att ”öka kunskapen och engagemanget kring ekologisk produktion och konsumtion” och märka ut mat ”uppbyggd på ekologisk grund med särskilt höga krav på djuromsorg, hälsa, socialt ansvar och klimatpåverkan”.⁶⁶ Nedan kommer företrädare för denna ståndpunkt benämnas som EKO (ekologisk odling). Uppmärksamma att denna sida av frågan redan i sin ambition visar ett uttryckt intresse för djuromsorg. Däremot verkar samhället som helhet, som uppmärksammas av företrädare för LANT, ägnas smärre uppmärksamhet. Annat av intresse är EKO:s explicita engagemang i att främja just den ekologiska produktionen. Detta kan jämföras med att visa intresse för exempelvis den odling som sett till givna förutsättningar verkar mest gångbar.

Som tidigare påpekats är ämnet för debatten ekologisk odling. Således kommer *ekologisk odling* inte att pekas ut som ett specifikt topos. I stället ligger intresset i det mer intentionella toposanvändandet och i vilka ämne vardera sidan valt att belysa i anknytning till det övergripande ämnet ekologisk odling.

Har icke-ekologisk odling mer kapacitet att vara klimatsmart?

Ekologisk odling – vägen till svält och *Ekologiskt jordbruk har aldrig varit bättre för miljön* är titlarna på de två artiklar som motsätter sig ekologisk odling. Rubrikerna antyder att artiklarnas huvudsakliga fokus skulle vara näring eller annat ämne som knyter an till själva produkten. Dessutom tillskriver titlarna *miljö* ett värde. Just miljö är ett för LANT återkommande tema. Mycket av det resonemang som förs i de båda artiklarna är föga förvånande centrerat kring just *miljö*. Under inledningen till en av artiklarna påpekas att förespråkare för EKO ofta argumenterar för ekologiskt lantbruk genom att påpeka dess skonsamhet för miljön. Ofta förutsätts ekologisk odling vara klimatsmart, ge lägre utsläpp av näringsämnen till yt- och grundvatten och att på annat vis vara miljövänligt. Mot denna bakgrund är det inte konstigt att *miljö* är ett centralt särskilt topos i argumentation mot ekologisk odling. LANT är närmast tvingade att bemöta sådana påståenden.

Topiken *miljö* nämns ofta i anknytning till effekt och miljöbelastning. Här synliggörs ytterligare en viktig aspekt – nämligen *produktivitet*, *tillgångar* eller *kapacitet*. Tidigt i sin argumentation uttrycker LANT att ”syftet med jordbruket måste vara att producera tillräckligt med mat av god kvalitet med så lite miljöstörningar som möjligt”. Det

---

⁶⁶ Organic Sweden, <http://organicsweden.se> (2016-11-28); Krav, <http://www.krav.se/krav-markningen> (2016-11-28)

talas om ambitioner i ord av ett högt resurshushållande och bra skördar. Vad som tillskrivs värde är den faktiska produkten, dess effektivitet och lantbrukets *kapacitet*. Visst är LANTs argumentation centrerad kring *miljö* – men miljöpåverkan och dylikt uttrycks företrädesvis i ord av kapacitet och effektivitet. Detta torde göra kapacitet eller produktivitet till LANTs mest centrala specifika topos.

En produktivitetstopos är central både i artikeln författad av professorerna vid SLU och i Fagerström och Sundströms artikel. För sistnämnda framgår detta tydligt i debattartikelns avslutande stycke. Här uttrycks även textens sensmoral.

Det vetenskapsbaserade jordbruket är en dynamisk, högteknologisk och kunskapsintensiv bransch som har framtiden för sig. Det är inte alls konventionellt – tvärtom anvisar vetenskapen hela tiden nya, okonventionella innovationer som kan bidra till ett framtida svenskt jordbruk som är både konkurrenskraftigt och produktivt.

Detta stycke sätter ord på LANTs kärnfråga. LANT menar att det traditionella jordbruket har utmärkta förutsättningar att fortsätta utvecklas till ett både miljömässigt, ekonomiskt och socialt hållbart jordbruk. För LANT mäts framgång – även en miljömässig sådan – utifrån hur produktivt lantbruket är. Att besluta om vilken odling som är att föredra endast utifrån miljöpåverkan (fritt från begränsningar och utan att se både till en ekonomisk och en social aspekt) är enligt LANT orimligt.

Även om *miljö* är ett central ämne anser LANT odlingens produktivitet och effektivitet vara än viktigare. Miljöpåverkan bedöms i förhållande till odlingsareal eller utifrån påverkan per producerad enhet. Men även *ekonomiska tillgångar* och kostnader förekommer som betydelsefulla topos. Bland annat diskuteras de merkostnader en ekologisk odling kan komma att innebära både för grossister och slutkonsumenter. Vidare redogör och ifrågasätter LANT de summor som samhället lämnar ekologiskt jordbruk i form av stöd och bidrag. Framlagt såhär blir det tydligt att LANTs mest centrala utgångspunkt är *kvantitet*. Samtliga resonemang tillskriver det som ger mest eller gynnar flest störst värde. Framgång verkar hos LANT mätas i ord av kapacitet, kvantitet och resultat.

Ytterligare aspekt värd att uppmärksamma i samband med detta är *osäkerhet/tydlighet*. LANT poängterar att många är övertygade om att ekologisk odling är bra. En allmän uppfattning verkar vara att valet står mellan att handla på ett miljömässigt ansvarsfullt sätt eller utifrån mer förmånliga priser. Utan att gå händelserna i förväg pekar mycket av de fakta som redovisas av LANT tillbaka mot ett topospar i ord av osäkerhet och tydlighet genom en argumentation som verkar konkretiserande, utredande och klagörande – inte sällan med hänvisningar till auktoriteter. Ett sådant topospar blir extra intressant att lyfta

med tanke på vem som författat debattinläggen och deras bakgrund. Bakom LANTs artiklar står nämligen personer med direkt anknytning till läroverk. Läroverk är i allra högsta grad avsedda att generera kunskap. Utbildning handlar i stor mån om att klargöra osäkerheter och till viss mån om att samtala utifrån topos som *osäkerhet* och *tydlighet*. Genom sådana appeller drar författarna nytta av sin bakgrund. Som mottagare uppfattas deras tydlighet i kombination med deras professorstitlar gärna som att det som uttrycks är korrekt. En professor förutsätts ha studerat under många år och ha stor erfarenhet i ryggsäcken. En professor antas därför kunna bekräfta vad som är riktigt.

Centralt hos LANT tyckts vara en strävan efter ett kostnadseffektivt lantbruk med minsta möjliga miljöpåverkan och största möjliga utfall sett till samma vara eller åkerareal. Häri synliggörs flertalet av LANTs mest centrala argumentationsformer och de regelgivande premisser de valt att använda i ett argumentativt syfte. En av dessa är jämförelsen. Kapaciteten och effekten av en traditionell odling jämförs ständigt med likvärdiga hos den ekologiska varianten. Samma sak gäller miljöpåverkan. En sådan jämförelse är genomgående för nästan allt resonemang hos LANT. Genom uttalanden markeras att en tydlig gränsdragning mellan ekologiskt och konventionellt inte är önskvärt. Vad som i stället behövs är ”mätbara, vetenskapligt baserade kriterier på miljömässig hållbarhet, i termer av vilka negativa miljöeffekter som är tolerabla, respektive vilka positiva som är eftersträvansvärda.” Detta påstående är enhetligt med LANTs självuttryckta ambitioner. Trots det förmedlas, genom en ständig jämförelse, en känsla av att den odling LANT prefererar skulle vara att föredra framför en ekologisk. Företrädare för LANT påstår att den traditionella odlingen är mer kapacitetsstark och ser därför inget intresse i att kompromissa. Anmärkningsvärt är att båda artiklar uppmärksammar organisationers strävan att nå 100 procent ekologisk kosthållning. Detta indikerar att företrädare för LANT inte ser något intresse i att anpassa sig till eller samverka med dagens EKO. I stället verkar LANT sträva efter att placera in de olika odlingsalternativen i en hierarki, sitt eget alternativ graderat högre än övriga. De menar att deras åsikt och produktionssätt i dagens mått mätta är att föredra framför EKO. Deras alternativ är det bästa. Dessutom argumenterar LANT i form av handlingar som ställs emot varandra samt genom att peka mot bättre lösningar (traditionell odling före ekologisk) – ständigt baserat på resonemang som rör *det förflutna*. Även LANT säger sig sträva efter en miljömässigt hållbar odling. De menar dock att det inte nödvändigtvis är synonymt med en ekologisk odling. Här synliggörs ytterligare en av LANTs mest centrala argumentationsteknik: dissonans.

Stora delar av LANTs argumentation bygger på *dissociation*. Flertalet gånger lyfter LANT allmänt godtagbara påstående för att i nästa sekund peka ut dessa som felaktiga. Bland annat avvisas en kopplingen mellan ett ekologiskt jordbruk och ett klimatsmart sådant. Vidare försöker LANT klargöra varför påståendet om att ett traditionellt lantbruk skulle vara avsevärt mycket sämre sett till miljöpåverkan inte stämmer. Extra tydligt är dissociationen i artikeln *Ekologiskt jordbruk har aldrig varit bättre för miljön*. Bland annat uttrycks att EKO skulle ha lånat begreppet ekologi från naturvetenskapen och laddat detta med positiva värden – en koppling som LANT avfärdar som ogiltig. Just försök till dissociation mellan en ekologisk produktion och att odla något på giftfri, klimatsmart eller i allmänhet miljövänlig väg är tydligt även i SLU-professorernas artikel. LANT klargör med noggrannhet vikten av jordbruk drivs miljömässigt hållbart, men menar att ett sådant jordbruk inte nödvändigtvis är synonymt med ett ekologiskt jordbruk. I stället arbetar LANT för att belysa viken av effektivitet och produktivitet. Eftersom de inte anser ekologiska produkter vara liktydiga med giftfria och klimatsmarta produkter vill de snarare fokusera på bevisbar fakta. Ett exempel på sådant faktum är det traditionella jordbrukets kapacitet och kostnadseffektivitet i förhållande till det ekologiska jordbrukets.

LANT hävdar att, sett till helheten, är en oekologisk odling mest gynnsam. Deras argumentation bygger på en strävan att få ut maximalt ur minimal tillgångsmassa. Viljan att vara korrekt är stark. Debattörerna från LANT uttrycker en strävan efter rättvisa resultat sett utifrån jämnt fördelade resurser. Denna strävan efter att vara rättvis och korrekt ger upphov till argumentation i form av noggrant redovisade uträkningar, konkreta exempel och en relativt tungt siffer- och faktabaserad argumentation. En sådan argumentationsform går hand i hand med ett synsätt som värdesätter kapacitet och kvantitet. Vad som förmedlas är en känsla av att lösningen på omtvistad fråga är tillgång till mer fakta och mer kunskap. LANT ger uttryck för att sitta på sanningen. Deras intention verkar vara att ”syna bluffen” och ”krossa bilden” av vad EKO påstår att en ekologisk odling medför. I stället vill de förmedla en ”korrekt” bild av vad en mer konventionell odling är och innebär.

Korrektheten och viljan att redovisa oekologisk kapacitet i förhållande till kapaciteten i ekologisk odling ger upphov till ett antal auktoritetsargument. Förutom att hänvisa till siffror och statistik anges källor såsom Dagens Nyheter, ”seriös forskning”, egenförfattad bok, ”officiell jordbruksstatistik”, Livsmedelsverket och Sveriges Lantbruksuniversitet. Själva auktoritetsargumenten är av smärre betydelse i förhållande till övriga argument. Viktigare är att LANT-sidans ständiga definierande och tydliggörande pekar tillbaka till det tidigare nämnda topikparet *osäkerhet* och *tydlighet*. Deras argumentation är

avsedd att verka klargörande. Målet torde vara att mottagaren ska uppfatta negativa omdömen om oekologisk odling som grundade på okunskap.

Efter ovanstående diskussion kan det konstateras att LANTs mest centrala topos är *kvantitet* eller *kapacitet*. Till dessa hör argumentation utifrån *miljö*, *kostnad* och *osäkerhet/tydlighet*. Möjligt är att även *existens* bör nämnas, då LANT ständigt återkommer till det som existerar, resultat och till det som är konkret (jämför EKO-sidans mer abstrakta idéer). Hit räknas även argumentationens klargörande ton och debattörernas vilja att definiera, konkretisera och visa på det faktiska resultatet. Till formen är deras argumentation huvudsakligen utformad utifrån *jämförelse* och *hierarki* – med fokus på definition och resultat utifrån det som varit (*det förflutna*). Möjligen skulle *hierarki* kunna involveras i jämförelse. Prioriteras gör kvantitet. Vidare är LANTs argumentation till stor del uppbyggd på dissonans (se vidare Perelman och Olbrechts-Tytecas topiker). LANT syftar genom sin argumentation till att avvisa den koppling som vanligtvis görs mellan ett ekologiska och ett miljövänligt alternativ.

Argumentationen bygger till stor del på att klargöra och förtydliga, detta genom att redogöra för konkret fakta gällande miljö och kapacitet utifrån kvantitet – ofta utifrån siffror och exempel. Syftet verkar vara att förenkla valet av svenska jordbruksprodukter ”både för oss konsumenter och [för] inköpsansvariga vid landets storkök”.

Genom att argumentera utifrån jämförelse, det förflutna och dissonans vill företrädarna för LANT framhäva en mer traditionell odlings fördelar i förhållande till den ekologiska odlingen. På så vis skapas en bild av att mer kunskap behövs om den traditionella odlingen för att kunna ta ställning i fråga om vilken odling som är att föredra. Enligt LANT saknar de som väljer ekologiskt odlade produkter nödvändig kunskap om den traditionella odlingen. Bilden av ekologiskt odlade produkter som mer miljövänliga menar LANT är en illusion. Den illusionen vill de bryta. Nu en redogörelse för hur EKO argumenterar för sin åsikt.

Är ekologisk odling vägen till bättre hälsa för både människor, djur och natur?

Det finns alltid två sidor av samma mynt. Just nu tycks den sida ropa högst som talar för en ekologisk kosthållning och odling. Hur argumenterar denna sida för sin sak?

Författarna till artikeln *Ekologisk odling – vägen till bättre hälsa* trycker på hälsa som en av de viktigaste anledningarna till att allt fler väljer att köpa ekologiska och Kravmärkta produkter. Härigenom synliggörs ett för EKO centralt topos – *hälsa*. Hälsa är framför allt vanligt förekommande vid tal om ekologisk kosthållning.

I utvalda artiklar upptar hälsoargumenten relativt lite utrymme. Därför vore det orimligt att peka ut hälsa som EKO:s mest centrala särskilda topos. Argumentationen syftar snarare till att söka förståelse för värdet i en natur fri från föroreningar och kemiska bekämpningsmedel. Detta innebär att hälsoaspekten samverkar med ett annat topos – *miljö*. Denna topik känner vi igen från hur företrädare för LANT valt att lägga upp sin argumentation. EKO talar dock om miljö ut ett helt annat perspektiv. Medan LANT argumenterar utifrån en mer effektiv och kapacitetsinriktad aspekt av miljöpåverkan är EKO:s argument av en mer framtids- och hälsoinriktad karaktär. Således kan även *hälsa* sägas utgöra EKO-argumentationens mest centrala specifika topos. Begreppet *hälsa* skulle även kunna inkludera djurens hälsa – inte bara människans. I en sammanslagning av topikerna *hälsa* och *miljö* finns utrymme till att påvisa även en subtopos i ord av *djur* och *djurhållning*. Trots att ämnet *djur* ges ett begränsat utrymme i argumentationen fyller argumentet *djur* en viktig funktion. Att EKO beaktar *djur* skiljer sig markant från hur LANTs argumentation, där varken *djur* eller en biologisk mångfald diskuteras.

Andra ämne som ges stort utrymme hos EKO är *gift*, *kemiska bekämpningsmedel* och *ekotoxiska effekter* – en diskussion som inte sällan berör även *övergödning*. När EKO argumenterar för ekologiskt lantbruk värdesätts en kemikaliefri och giftfri natur. Även klimatfrågor och oron för den globala uppvärmningens konsekvenser diskuteras av företrädare för EKO, som har fokus på hälsoaspekten. LANTs oro för framtiden är i stället kopplad till livsmedelsförsörjning, vilket snarare är att betrakta som en kvantitativ fråga.

EKO:s företrädare strävar efter en giftfri värld. Premisserna rör huvudsakligen en ren natur, hälsa och miljö. Företrädare för EKO betonar värden som är unika och sällsynta. De värdesätter kvalitet. EKO:s argumentation bygger på grundantagandet att inget är viktigare än att människans och miljöns kvalitativa hälsa och välbefinnande. En förutsättning för att uppnå detta är att hela vår omgivning håller hög kvalitet – det vill säga en miljö utan gifter och kemiska bekämpningsmedel. Genom att argumentera utifrån kvalitet på detta vis förmedlar EKO uppfattningen att övriga alternativ vore att bortse från kvalitet. För dem som företräder EKO är inget viktigare än kvalitet och hälsa för både människor, djur och miljö.

Hur använder sig EKO av topikerna *hälsa* och *kvalitet* argumentativt och intentionellt? Tydligast för denna sida av frågan är ett genomgående konsekvenstänk – en teknik företrädare för EKO själva uppmärksammar. De påpekar att "[f]orskarna menar att de lägre skördarna innebär minskad effektivitet och därför är sämre för miljön. Vad de inte nämner är att skördarna inom oekologisk odling sker på bekostnad av framtida generationers

tillgång till rent vatten och bördiga jordar.” Likvärdiga tankar finns i övriga två artiklar. Här blir skillnaden mellan respektive sidas fokus påtaglig. EKO talar oavbrutet om hur resurser förbrukas och hur miljö skadas utifrån vilka konsekvenser en mer traditionell odling får för miljön och utifrån hälsa. De menar att dagens odling glömmer att se till *kvalitet*. Det talas aldrig om påverkan utifrån exempelvis produktionens effektivitet.

Tydligt i EKO:s toposanvändande är en tendens att vilja överföra ett gillande från klimatrelaterade ambitioner till ekologisk odling (genom association). Exempel på detta går att se hos Granstedt. Granstedt talar utifrån en vilja att stoppa spridningen av pesticider i miljön och övergödningen av haven – en vilja som lär delas med majoriteten av landets befolkning. Därefter påstår han att det är just vad den ekologiska odlingen bidrar till. Likvärdigt gäller André och Nellmer då de associerar rent vatten, bördiga jordar och andra hälsovinster med en ekologisk odling. Intressant är att EKO:s försök till association är direkt jämförbar med den dissociation LANT söker medhåll för. Båda sidor talar om ekologisk odling i relation till ett klimatsmart och miljövänligt tänkande – en relation en sida avser etablera medan andra vill avvisa. Sällan ges något konkret uttryck för hur ett ekologiskt lantbruk ser ut och fungerar i praktiken. Att argumentera utifrån association går även att jämföra med EKO:s försök att koppla ihop det konventionella lantbruket med en negativ miljöpåverkan. Intresset för att sammanlänka dessa två är stort.

Utöver att EKO argumenterar utifrån de konsekvenser som följer en konventionell odling väljer de även att se till naturen och till kretsloppet som en helhet. Detta går hand i hand med en argumentation utifrån konsekvenser. För EKO räcker det inte att tala om påverkan utifrån produktion eller en begränsat åkerareal. I stället väljer EKO att se till omgivningen – Östersjön, övergödning av hav och en global uppvärmning. De talar i mindre mån utifrån det direkta och existerande nuet. I stället väljer de att lyfta blicken och se till omgivningen och framtiden ur ett mer omfattande miljöperspektiv. Detta innebär också att de inte verkar lika konkreta och tydliggörande i sitt resonemang. I stället för att försöka förtydliga föreliggande fakta ligger fokus på att peka ut de föroreningar som går att upptäcka i vår natur samt mot den riktning i vilken dessa föroreningar pekar. En sådan argumentationsform indikerar att rätt sätt att lösa frågan är att förändra. De anser att det traditionella lantbrukets hantering och miljöpåverkan är ohållbart i ett mer omfattande och framtidsfokuserande perspektiv. Därför menar EKO att vi måste byta tillvägagångssätt och börja odla ekologiskt. De talas aldrig om att utveckla det redan befintliga lantbruket till att bli av ”mer miljömässigt hållbar” karaktär. Det som existerar i dagsläget är av smärre vikt. I stället argumenterar de utifrån just *framtid*.

EKO utpekar fel i LANTs argumentation. Med hänsyn till att samtliga av EKO:s artiklar blivit publicerade som svar på LANTs uttalande är detta dock föga förvånande.

Utmärkande för utpekandet är ett ständigt återkommande till de konsekvenser ett konventionellt jordbruk antas få för miljön – men också argument av formen orsak-verkan. Granstedts artikel bygger till stor del på en sådan argumentationsform. Granstedt menar att den specialisering som görs inom det konventionella jordbruket (orsak) är vad som bidrar till att resurser förbrukas och miljö skadas (verkan). André och Nellman argumenterar på samma vis då de talar om förorenade vattendrag i Sverige. De påpekar att SLUs årliga miljöövervakning påträffat oroväckande höga halter bekämpningsmedelsrester i vårt tidigare rena vatten (verkan), vilket de skyller på det oekologiska lantbruket (orsak). Hit hör även att EKO:s argumentation till stor del bygger på vittnesmål.

Att formulera sina regelgivande premisser utifrån vittnesmål är i många fall väldigt gångbart. Härigenom förmedlas en uppfattning om att det som skildras händer i ens nära omgivning, vilket berör på ett mer personligt plan. EKO använder exempel som visar hur förorenad vår natur är. Här går det förvisso inte att tala i ordalag av konkreta vittnesmål. I stället fungerar resonemangen som vittnesmål genom att påminna oss om de klimatfrågor och problem som vi själva bevittnar dagligen i form av löpsedlar, nyhetsartiklar och radiopratt. Dessutom använder EKO sig av platsexempel som ligger oss geografiskt nära, såsom Danmark, vilket i detta sammanhang fungerar på likvärdigt vis.

Sammanfattningsvis utgår EKO huvudsakligen från den övergripande topiken *hälsa*, samt dit tillhörande subtopos såsom *miljö*, *djur*, *natur* och *gift*. Dessa specifika topos svarar väl mot Perelman och Olbrechts-Tytecas *kvalitetsloci*. Kvalitet är onekligen den viktigaste utgångspunkten i EKO:s argumentation. Till formen bygger argumentationen i huvudsak på *orsak-verkan*, *konsekvens*, *vittnesmål* och *framtid* – men även på *association*. Genom att skapa association mellan för många högt prioriterade värde såsom hälsa samt klimatsmart hantering av miljöfrågor och ekologisk odling målar de upp en bild av ekologiskt som det enda egentliga alternativet för en som värderar hälsa, miljö och en kvalitativ tillvaro. Här skiljer sig EKO:s och LANTs argumentation sig åt. I nästföljande stycke kommer dessa skillnader samt de normer och värde vardera sidan appellerar till att diskuteras.

Vad kan utläsas ur respektive sidans toposanvändande?

Skillnaderna i hur vardera sidan argumenterar i frågan är tydliga. Även om ovanstående separata diskussioner indikerar detta är det först när de diskuteras i ljuset av varandra som mer överblickbara mönster kan pekats ut. Det är också vad som nu ska göras.

Redan vid första anblick synliggörs en tydlig skillnad i respektive sidans argumentativa utgångspunkter. Även om det ligger nära tillhands att peka ut miljö som de båda sidornas mest centrala utgångspunkt är deras miljöuppfattning så pass olik att det inte vore helt riktigt. I stället ser vi hos LANT ett stort intresse för kapacitet och produktivitet medan EKO företrädesvis koncentrerar sig på en hälsoaspekt. Att detta indikerar att de båda sidorna troligtvis aldrig lär nå koherens är av smärre vikt för föreliggande uppsats. Vad som i stället blir intressant är de tydligt särskiljande prioriteringar som görs. Medan LANT talar i ord av *kvantitet* har EKO:s i sin miljöaspekt fullt fokus på *kvalitet*.

I LANTs argumentation värdesätts jordbrukets *kapacitet* och *produktivitet*. LANT prioriterar det alternativ som de menar gynnar mest om sett till helheten: miljö, kostnad och färdig produkt. Som LANT själv uttrycker det måste ”syftet med jordbruket ... vara att producera tillräckligt med mat av god kvalitet med så lite miljöstörningar som möjligt”. De värdesätter *kvantitet*. Uppmärksamhet riktas åt konkreta ting, åt det som existerar och mot den faktiska produkten. Bland annat betonas *livsmedelsförsörjning* och en förmåga att kunna producera tillräckliga mängder. Motsatsen gäller hos EKO där det i stället är hälsa och miljö som är de mest centrala utgångspunkterna. För att övertyga om att det ekologiska alternativet är det bästa talar EKO i första hand från *kvalitet*. Till skillnad från professorerna från SLU menar EKO att dagens odling inte håller måttet eftersom den förorenar miljön. Det talas sällan om resultatet av en ekologisk odling i förhållande till en oekologisk odling – utan fokus ligger på att peka ut ett konventionellt lantbruk som ohållbart. I enlighet med detta sägs den oekologiska odlingen vara *orsaken* till att våra hav visar på högre halter av gifter och att vår natur övergöds – de visar på vilka *konsekvenser* detta kan få. EKO låter sig varken begränsas av nuvarande odlingsmetoder eller några andra faktorer – utan för dem är kvalitet normen oavsett omständigheter.

EKO visar stort intresse för det faktiska livet och vår omgivning. Genom sin argumentation låter de både djur och natur komma till tals. De menar att huruvida ett lantbruk är hållbart bör avgöras utifrån hur stor livskraft det genererar. På så vis vore det felaktigt att diskutera hållbar odling utifrån kvantitet och vad som tycks gynna oss människor. Här är EKO:s åsikt är av raka motsatsen till LANTs, som i stället menar att vi *bör* avgöra vilken typ av odling som är att föredra utifrån vad som är bäst för samhället som helhet och som en fungerande organism.

Den kanske största skillnaden i hur vardera sidan argumenterar ligger i dess konkretiseringar och begränsningar. Medan LANT utgår ifrån- och förhåller sig till det konkreta och det som finns strävar EKO mot ambitioner och idéer på en mer abstrakt nivå.

LANT värdesätter tydlighet, produktivitet och effektivitet. Idéer värderas i förhållande till varandra och utifrån vad som producerar mest. Miljö är viktigt – men ramarna för vad som är en rimlig påverkan på miljö mäts utifrån kvantitet, det samhälle vi lever i och det förflutna snarare än i mått av ambitioner. EKO däremot sätter gärna upp ambitioner. Hög kvalitet för alla organismer som lever på denna jord – både människor, djur och natur – är överordnat allt. Inga ambitioner verkar vara ouppnåeliga. Inget är viktigare än en kvalitativ framtid.

Det kan konstateras att de olika sidorna appellerar till olika normer och värderingar. Medan LANT ser lantbruket som en del av samhället för vilket det blir viktigt att vara produktivt, kostnadseffektivt och hållbart menar EKO att kvalitet och hälsa hos jordens alla organismer är viktigast. Normen hos LANT verkar vara att beslut bör tas utifrån vad som gynnar massan medan, medan EKO i första hand värderar det sällsynta och unika. EKO ser aldrig någonsin till mängd eller kvantum – utan de ser till inre värden. EKO lägger mindre vikt vid om en odling är kapacitetsstark och klimatsmart i förhållande till ianspråktaga resurser. Om kemiska bekämpningsmedel (eller annat som kan skada levande varelser) är en del av processen är processen oacceptabel.

Dessa iakttagelser är av stor vikt för att förstå hur de olika perspektiven påverkar vår förståelse för hur frågan både kan och bör hanteras. Genom konkret och tydlig argumentation förmedlar LANT bilden att den som idag väljer ekologiskt odlad mat behöver mer kunskap för att kunna avgöra om det är klimatsmart. LANT vill dels att läsaren ska uppleva att deras odling är det mest klimatsmarta alternativet. Framför allt vill de att människor inte ska sätta likhetstecken mellan ekologisk odling och klimatsmart/miljövänligt. De påstår aldrig att deras odling är i behov av ständig utveckling – men det är alla samhällets institutioner. Enligt LANT är konventionell odling, sett till samhället som helhet, det kapacitetsstarka och funktionsdugliga alternativet både utifrån kostnad, effektivitet och miljö. Företrädarna för LANT, som har anknytning till det praktiska och faktiska jordbruket, menar att bristande kunskap är orsaken till andra åsikter. En kan nästan höra LANT be den som tvivlar att ta sig ut till närmsta gård och se hur effektivt och miljövänligt detta jordbruk faktiskt är.

EKO ser situationen som en fråga om bristande kvalitet- och konsekvenstänkande. De låter sig inte begränsas av något, utan anspelar på en norm som talar för vikten av kvalitet och hälsa för människor och miljö. För EKO är ett ekologiskt val att värna om miljön – andra alternativ är att blunda för de klimatrelaterade problem som råder. Att välja ekologiska produkter framför andra målas inte bara upp som ”det bästa” alternativet ur ett klimatsmart och ett miljömässigt hållbart perspektiv – utan som det enda. För EKO är

det inget alternativ att låta sig begränsas av det som existerar i dagsläget och det förflutna. Att värna om det vi människor inte kan skapa är viktigare för EKO:s företrädare än att få något att fungera som vi människor skapat. EKO vägrar acceptera att något fungerar mycket bra för många om det inte genererar kvalitet för det mest unika.

Avslutning

Är ekologisk odling mest klimatsmart? Frågan, som är komplex, har inte behandlats i denna uppsats. Uppsatsen har i stället undersökt topos i ett antal debattinlägg om ekologisk odling. Det mångfacetterade toposbegreppet har använts som en analytisk kategori för att eventuellt kunna dra slutsatser om hur vardera sidan argumenterar för sin sak samt vilka bakomliggande värderingar debattörerna anspelar på. Genom topos har många intressanta aspekter synliggjorts, bland annat vad respektive sidan anser vara av störst värde beträffande hållbar odling. I det som följer kommer dessa aspekter att diskuteras ytterligare i syfte att förstå vad dessa insikter har för betydelse i ett större sammanhang. Vad finns att lära av att använda topos i enlighet med ovanstående tolkning?

Det kan tyckas generaliserande att dra allmängiltiga slutsatser om en komplex argumentation ur ett så begränsat material som fem debattartiklar. Detta är inte heller min avsikt. I stället har uppsatsen syftat till att förstå hur argumentationen och vardera sidans toposanvändande sett ut i ett valt samtal. Utifrån detta samtal blir det möjligt att spekulera i huruvida samma resultat skulle anträffats om andra likvärdiga debatter analyserades. Många tecken pekar på att så vore fallet. Detta torde innebära att en till ekologisk odling positivt inställd avsändare värdesätter kvalitet och hälsa hos det som är levande (människor, djur och natur). Normen är att aldrig låta sig begränsas av det som är – utan att ta lärdom av detta och att sätta upp nya ambitioner och framtida mål att sträva mot. Inga målsättningar är för höga eftersom inget pris är för högt vad gäller en kvalitativ tillvaro hos alla jordens levande organismer. För dem som eftersträvar en ekologisk produktion är organismen, såsom människan som varelse, viktigare än allt annat. Vårt värde som människor ligger i att vi är unika – samma sak gäller vår natur. Det unika är något som bör behandlas med respekt och något vi bör värna om. Detta går att jämföra med de till ekologisk odling mindre positivt inställda debattörerna (LANT) vars kärnpunkt är samhället som en institution. Även LANT värdesätter både människan och miljön – men dess värde mäts i förhållande till kapacitet och kvantitet före annat. Företrädare för en mer traditionell odling (LANT) beräknar resultat utifrån vad som tycks gynna flest för lägsta möjliga pris. Vidare innebär det att sakers värde ständigt mäts i förhållande till andra ting. Ett fungerande samhälle är överlägset en orörd natur.

Dagligen matas vi av budskap om hur vi bör agera. Att göra rätt val blir näst intill omöjligt när inte bara ett utan flertalet perspektiv hävdar sig vara överlägsna alla andra aspekter. Därför är det viktigt att förstå att samtliga uttalande har en avsändare och att alla

avsändare har en intention. Att yttra något är att argumentera för sin åsikt och sin värdering. En grundläggande förståelse för det mångfacetterade begreppet topos – vad de är och hur dessa kan användas – kan hjälpa oss att orientera oss bland alla dessa argument. Ingen given definition har fastslagits, utan i stället har flertalet förståelser problematiserats och dess skilda funktioner har diskuterats. Uppsatsens tolkningsavsnitt har exemplifierat hur det med hjälp av topiker blir möjligt att synliggöra en avsändares bakomliggande värderingar. Debatten kring huruvida vi bör odla ekologiskt eller inte har granskats med topiska glasögon i syfte att förstå vilka tankemönster debattörerna följer samt vilka normer de appellerar till. En sådan granskning kan hjälpa oss som konsumenter att göra rätt val i frågan utifrån våra normer och värderingar. På så vis bidrar denna undersökning till en ökad förståelse för den intention som ligger till grund för varje yttrande. Att förstå hur topos kan användas analytiskt verkar främjande i avseende att orientera sig i sitt beslutsfattande.

Ovan presenterar jag min tolkning av hur vardera sidan argumenterar om hållbar odling utifrån topiker. Syftet har varit att komma till insikt om hur debatten beträffade ekologisk odling kan förstås. Med det sagt bör ovanstående redogörelse uppfattas som ett av flertalet alternativa sätt att förstå debatten. En tolkning utesluter inte nödvändigtvis en annan.

Förslag på vidare forskning

Efter ovanstående utredning kan det konstateras att avsändarna appellerar till skilda normer och värderingar. Detta väcker ytterligare funderingar. Det vore intressant att undersöka deras resonemang ur andra aspekter än just den argumentativa. Hur ser respektive sidans tal ut stilmässigt? Går det att finna mönster i användandet av olika troper och figurer?

Vilka grundläggande tankemönster, värderingar och normer debattörerna appellerar till i debatten beträffande huruvida en ekologisk odling är att föredra eller inte är inte längre ett outforskat område. Vad denna uppsats däremot inte diskuterade var ekologiska livsmedel eller en ekologisk kosthållning – ämne som båda fortfarande verkar vara relativt outforskade ur ett retoriskt perspektiv. Intressant hade varit att göra en motsvarande undersökning på en diskussion om en ekologisk kosthållning. Kanske att detta möjliggjort en mer omfattande slutsats i fråga om en bör välja ekologiska produkter eller inte. Uppsatsens resultat väcker även en nyfikenhet vad gäller vilka publikter vardera sidan involverar respektive utesluter genom sin argumentation.

Käll- och litteraturförteckning

Otrycka källor

- André, Charlotte & Nellmer, Lars (2014) ”Ekologisk odling – vägen till bättre hälsa.” I *Svenska Dagbladet* <http://www.svd.se/ekologisk-odling--vagen-till-bättre-halsa> (2016-11-23)
- Aronsson, David (2016) ”Argumentationen liknar propaganda.” *Dagens Nyheter* <http://www.dn.se/debatt/repliker/argumentationen-liknar-propaganda/> (2016-11-23)
- Fagerström, Torbjörn & Sundström, Jens (2016) ”Ekologiskt jordbruk har aldrig varit bättre för miljön.” *Dagens Nyheter* <http://www.dn.se/debatt/ekologiskt-jordbruk-har-aldrig-varit-bättre-for-miljon/> (2016-11-23)
- Granstedt, Artur (2016) ”Satsa på ekologiskt kretsloppsjordbruk.” *Dagens Nyheter* <http://www.dn.se/debatt/repliker/satsa-pa-ekologiskt-kretsloppsjordbruk/> (2016-11-23)
- Kirchmann, Holger m. fl (2014) ”Ekologisk odling – vägen till svält.” *Svenska Dagbladet* <http://www.svd.se/ekologisk-odling--vagen-till-svalt> (2016-11-10)
- Rune, Adam Hillerbrand (2016) ”Sverige är världsbäst på ekologiskt.” *Dagens Industri* <http://www.di.se/artiklar/2016/9/7/sverige-ar-varldsbast-pa-ekologiskt/> (2016-12-08)
- Ryegård, Cecilia (2016) ”Het ekologisk livsmedelsmarknad fortsätter att växa kraftigt.” *Ekoweb* <http://www.ekoweb.nu/?p=11460> (2016-12-08)

Tryckta källor

Litteratur

- Aristoteles (2012), *Retoriken* (Akujärvi, Johanna övers.). Ödåkra: Retorikförlaget.
- Bird, Otto (1961), ”The Re-discovery of the Topics.” *Mind*, nr. 70, s. 534-539.
- Conely, Thomas (1978), ”Logical Hylomorphism’ and Aristotele’s Koinoi Topoi.” *Central states Speech Journal*, 29.
- Flemming, David (2003), ”Becoming Rhetorical: An Education in the Topics.” I: Petraglia, Joseph & Bahri, Deepika (red.) (2003), *The Realms of Rhetoric: The prospects for Rhetoric Education*. Albany: State University of New York Press.
- Gabrielsen, Jonas (2008), *Topik: Ekskursjoner i retorikkens toposläre*. Åstorp: Retorikförlaget.
- Gabrielsen, Jonas (2009), ”Topisk kritik.” I: Roer, Hanne & Klujeff, Marie Lund

- (red.) (2009), *Retorikkens Aktualitet*. København K: Hans Reitzel Forlag.
- Graff, Richard (2008), "Topics/Topoi." I: Gardt, Andreas & Knappe, Joachim (red.) (2008), *Rhetoric and Stylistics. An International Handbook of Historical and Systematic Research*. New York.
  - Grimaldi, William (1958), "The Aristotelian Topics.", *Traditio*, 14.
  - Grimaldi, William (1972), "Studies in the Philosophy of Aristotle's Rhetoric." *Hermes*, 25.
  - Hart, Roderick P (1997), *Modern Rhetorical Criticism* (2. uppl.) Boston: Allyn and Bacon.
  - Hietanen, Mika (2016), "Topikernas teori och praktik". I: Sigrell, Anders &
  - Leff, Michael (1983), "The Topics of Argumentative Invention in Latin Rhetorical Theory from Cicero to Boethius", *Rhetorica*, 1, 23-44.
  - Lindqvist Grinde, Janne (2016), *Klassisk retorik för vår tid*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
  - McBurney, James Howard (1936), "The Place of the Enthymeme in Rhetorical Theory." *Speech Monographs*, 3.
  - Mehrens, Patrik (2014), "Fettkriget – en topikanalys." I: Fischer, Otto, Mehrens, Patrik & Viklund, Jon (red.) (2014), *Retorisk kritik*. Ödåkra: Retorikförlaget.
  - Perelman, Chaïm & Olbrechts-Tyteca, Lucie (2004), *Retorikens imperium: retorik och argumentation* (Rosengren, Mats övers.). Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
  - Qvarnström, Sofi (red.) (2016), *Retorik och lärande: kunskap, bildning, ansvar*. Lund: Lunds Universitet.
  - Ramirez, José Luiz (1997), "Konsten att tala – konsten att säga." *Rhetorica Scandinavica*, 3, s. 18-25.
  - Solmsen, Friedrich (1929), *Die Entwicklung der aristotelischen Logik und Rhetorik*, Berlin: Weidmann.
  - Spengel, Leonhard (1842), *Über das Studium der Rhetorik bei den Alten*, München.
  - Söderberg, Maria Wolrath (2012), *Topos som meningsskapare: retorikens topiska perspektiv på tänkande och lärande genom argumentation*. Ödåkra: Retorikförlaget.

Opublicerade referenser

- Andersson, Simon & Rundström, Robin (2015), Kommunikation av ekologiskt livsmedel. En intervju- och textanalys av hur ekologiskt livsmedel kommuniceras mot konsumenterna. Linköping (opubl. upps., Linköpings universitet, Campus Norrköping)
- Andersson, Oliver (2013), Är nära alltid bäst för miljön? En studie om de svenska konsumenternas förhållningssätt till ekologiska och närproducerade livsmedel. Kalmar (opubl. upps., Linnéuniversitetet)
- Eddib, Bahia Rochdi & Ibrahim, Layla (2015), Ekologisk livsmedelskonsumtion. En studie om vad som motiverar konsumenterna att handla ekologiska livsmedel. Stockholm (opubl. upps., Södertörn högskola)
- Ericsson, Elin (2015), Ekologisk identitet. En kvalitativ studie om ekologisk konsumtion och ekologisk identitet på nätet. Karlstad (opubl. upps., Karlstad universitet)
- Feurst, Emma (2014), Den vilsna konsumenten. Hur konsumenterna av ekologisk mat orienterar sig i märkesdjungeln. Uppsala (opubl. upps., Uppsala universitet)
- Hellspong, Lennart (2006), *Liten toposlära för talare och skolfolk*. Stockholm (opubl., Södertörns Högskola)
- Johansson, Anna (2006), Vad gör dig till en grön konsument? En studie kring vad som påverkar och vad som ligger till grund för konsumenterna när de väljer eller inte väljer ekologiska livsmedel. Linköping (opubl. upps., Linköpings universitet, Campus Norrköping)
- Myhrman, Tobias & Svensson, Carolina (2013), En märklig informationsbrist om ekologiska livsmedel. En studie om märkning av ekologiska livsmedel och marknadskommunikation ur ett konsumentperspektiv. Lund (opubl. upps., Lunds universitet)
- Söderberg, Maria Wolrath (2016). *Aristoteles Retoriken: toposläran som fronetikens verktygsrepetoar*. Stockholm (opubl., Södertörns Högskola)
- Östlund, Anna & Larsson, Malin Damberg (2015), Ekologiskt som ekologiskt? En kvalitativ studie av eco-label effekten utifrån de tre hållbarhetsaspekterna. Gävle (opubl. upps., Högskolan i Gävle)

Bilagor

Aristoteles 28 argumentationsformer

1. Att argumentera från motsatser (1397a)
2. Att resonera utifrån olika grammatisk form av samma ord (1397a)
3. Att resonera utifrån det ömsesidiga (1397a-1397b)
4. Att resonera utifrån mer eller mindre troligt (1397b)
5. Att resonera med tanke på tiden (1397b-1398a)
6. Att vända anklagelsen mot den som anklagar (1398a)
7. Att resonera från definition (1398a)
8. Att resonera utifrån olika meningar av samma ord (1398a)
9. Att resonera från division (1398a)
10. Att resonera från induktion (1398a-1398b)
11. Att utgå från tidigare slutsats i liknande fråga (1398b-1399a)
12. Att argumentera genom uppräknning av delarna (1399a)
13. Att lyfta fram konsekvenser (1399a)
14. Att med hjälp av konsekvenser avfärda båda av två motsatta lösningar (1399a)
15. Att utgå från att det som människor hävdar inför andra inte alltid är det som de håller för sant privat (1399a)
16. Att resonera utifrån analogi (1399a-1399b)
17. Att utgå från att om resultaten är de samma så är också deras orsaker de samma, och tvärt om (1399b)
18. Att kräva samma åsikter före och efter (1399b)
19. Att hävda att ett möjligt motiv är det egentliga motivet (1399b)
20. Att peka på fördelar och nackdelar (1399b-1400a)
21. Att hävda att det osannolika är för sannolikt för att inte vara sant (1400a)
22. Att påpeka motsägelser (1400a)
23. Att bemöta rykten genom att visa på en annan förklaring till varför ryktet uppstått (1400a)
24. Att resonera från orsak till verkan och tvärt om (1400a)
25. Att peka på en bättre lösning (1400a-1400b)
26. Att resonera genom att ställa handlingar mot varandra (1400b)
27. Att anklaga eller försvara utifrån fel som har begåtts (1400b)
28. Att argumentera utifrån namnet (1400b)

(Hämtad i *Aristoteles Retoriken: toposläran som fronetikens verktygsrepetoar* av Maria Wolrath Söderberg)

Ekologisk odling – vägen till svält

Föreställningar om att ekologisk odling är klimatsmart och ger bättre livsmedel är felaktiga. Hundra procent ekologisk odling skulle vara en katastrof för framtida livsmedelsförsörjning och innebär större belastning på miljön till en hög kostnad, skriver fyra forskare med anknytning till SLU.

Svenska Dagbladet: 16 nov, 2014

BRÄNNPUNKT | JORDBRUK

Många tror i dag att ekologisk odling är bra för miljön och att det också ger säkra och nyttiga livsmedel. Försäljningen ökade med 30 procent under första halvåret 2014 (DN 4/11) och staten stöder ekoodling med mångmiljonbelopp.

Men praktiskt taget alla populära föreställningar om ekologisk odling är felaktiga. Vi diskuterar detta i vår bok ”Den ekologiska drömmen”. Våra slutsatser i boken – baserade på seriös forskning, egen och andras – är entydiga:

- Konsumenterna får varken bättre livsmedel eller en bättre miljö om de köper ekologiskt odlad mat.
- De omfattande stöden för ekologisk odling – cirka 500 miljoner per år – skulle göra större samhällsnytta om de användes i det vanliga jordbrukets fortsatta miljöanpassning.
- Ekologiska livsmedel är inte giftfria.
- Ekomaten är inte heller nyttigare än konventionellt odlad mat.
- Ökad ekologisk odling försämrar allvarligt livsmedelsförsörjningen, både i Sverige och globalt.
- Ekoodling ger inte ett lägre utsläpp av näringsämnen till yt- och grundvatten.
- Ekoodling är inte klimatsmart.

Vi tror att vi alla kan vara överens om målsättningen: Syftet med jordbruket måste vara att producera tillräckligt med mat av god kvalitet med så lite miljöstörningar som möjligt. Vad skulle hända om vi ställde om det svenska jordbruket till att bli 100 procent ekologiskt? Det har ju nyligen framförts som en lösning för flera miljöproblem.

Den mest drastiska effekten blir att vi då bara kommer att producera hälften så mycket mat på den åkerareal vi har i dag. Officiell jordbruksstatistik visar att skördarna minskar mellan 30 och 60 procent beroende på vilken gröda vi odlar – minst för vall och mest för potatis.

För att kompensera för bortfallet av livsmedel, måste vi då odla på en betydligt större åkerareal än i dag. Om man räknar med att skördarna i genomsnitt är 40 procent lägre vid ekoodling innebär det att vid 100 procent ekologisk odling behöver åkerarealen utökas med ytterligare 1,7 miljoner hektar, från nuvarande 2,6 miljoner hektar. Så mycket åkermark har aldrig tidigare funnits i Sverige.

För ett rikt land som Sverige går det givetvis att importera ännu mer livsmedel, men vad vi då gör är att vi exporterar miljöproblem kopplade till odlingen. Ökad import höjer även efterfrågan på världsmarknaden med högre livsmedelspriser och förändrad landanvändning som följd. Eftersom åkermarken är en begränsad resurs kommer detta resultera i avskogning någonstans i världen och sämre livsmedelsförsörjning för de fattigaste.

Vad händer då med Östersjön? Forskningen har visat att utlakningsförlusterna från samma yta vid ekologisk odling är minst lika stora som från konventionellt jordbruk. Om man

beaktar att ekoskördarna är mycket lägre och förlusterna minst lika stora per odlingsareal vid ekoproduktion, blir utlakningsförlusterna ungefär dubbelt så höga för ekologiska jämfört med konventionella produkter.

Det hävdas ofta att framställningen av mineralgödselkväve kräver mycket fossil energi och därför inte är miljövänlig. Den fossila energin som går åt för att framställa mineralgödselkväve får vi dock mångfaldigt tillbaka genom den skördeökning som blir följderna av gödselanvändningen. En modern handelsgödsel skulle också med fördel kunna framställas genom att använda bioenergi. Detta kan göras genom att vi tar en del av skördeökningen för att framställa denna bioenergi och vi får ändå kvar betydligt mer av skörden för livsmedelsproduktion jämfört med ekoalternativet.

Det hävdas också att ekologiska produkter är klimatsmarta, men är det sant? Genom att den konventionella grödan tar upp betydligt mer koldioxid, som också ger mer skörderester i form av halm och rötter, kan mer koldioxid bindas som mull i marken. Om samma mängd mat som produceras konventionellt i Sverige i dag skulle produceras ekologiskt skulle avgången av växthusgaser öka markant. Omvandling av naturmark till åkermark i Sverige eller utomlands skulle nämligen medföra stor avgång av koldioxid eftersom det befintliga mullkapitalet som lagrats i skogs- eller gräsmark under lång tid sjunker vid uppodling.

Allt jordbruk dras med problem och har många tillkortakommanden. Men ett systematiskt miljöarbete under flera decennier inom det svenska lantbruket har dock gett oss ett avsevärt mer resurshushållande och miljövänligt jordbruk och detta samtidigt som skördarna ökat.

Hundra procent ekologisk odling skulle vara en katastrof för framtida livsmedelsförsörjning och innebär större belastning på miljön till en hög kostnad. Svenskt jordbruk och miljö behöver stöd för riktade och effektiva miljöåtgärder och fortsatt kunskapsuppbyggande. Det kommer att bli omöjligt att nå Sveriges miljömål genom ekologisk odling. Ett vetenskapsbaserat jordbruk utan ideologiska förtecken är vägen framåt.

HOLGER KIRCHMANN

professor i växtnärlära och markvård vid Sveriges Lantbruksuniversitetet (SLU)

LARS BERGSTRÖM

professor i vattenvårdslära vid SLU

THOMAS KÄTTERER

professor i systemekologi vid SLU

RUNE ANDERSSON

före detta programchef vid SLU

Ekologisk odling – vägen till bättre hälsa

De största miljö- och hälsovinster som tusentals ekobönder i Sverige och världen över bidrar med är renare vatten och bördigare jordar”, skriver Charlotte André, ordförande för Organic Sweden, och Lars Nellmer, vd för Krav.

Svenska Dagbladet: 18 nov, 2014

I en debattartikel i Svenska Dagbladet i söndags ([16/11](#)) konstaterar fyra forskare från SLU att ekologisk odling är vägen till svält eftersom de anser att skördarna är så mycket lägre. Vi menar att ekologisk odling är vägen till bättre hälsa för människor, djur och natur.

Forskarna menar att de lägre skördarna innebär minskad effektivitet och därför är sämre för miljön. Vad de inte nämner är att skördarna inom oekologisk odling sker på bekostnad av framtida generationers tillgång till rent vatten och bördiga jordar.

Överhuvudtaget är det konstigt att just kemiska bekämpningsmedel, som används i det oekologiska lantbruket i Sverige och i världen, inte nämns i debattartikeln. I synnerhet då vi vet att hälsa är en av de viktigaste anledningarna till att allt fler konsumenter köper ekologisk och Kravmärkt mat och att de väljer ekologisk mat bland annat för att minska risken att få i sig kemikalierester.

De största miljö- och hälsovinster som tusentals ekobönder i Sverige och världen över bidrar med är renare vatten och bördigare jordar. De förorenar inte våra jordar och vattendrag med rester av kemiska bekämpningsmedel. I Danmark är till exempel grundvattnet så förorenat av bland annat det oekologiska lantbruket att politiker satt ambitiösa målsättningar om att allt större del av åker-arealen ska brukas ekologiskt för att minska föroreningarna.

De fyra forskarna nämner inte heller den årliga miljöövervakningen som utförs av SLU. Resultat visar att även vattendrag i Sverige är förorenade. Till exempel påträffades det sammanlagt 27 bekämpningsmedelsrester som hade högre halter än gällande riktvärden under 2012. Det högsta påträffade värdet, 80 gånger högre än gällande riktvärde, gällde ett insektsgift.

Vi menar att oekologiskt lantbruk i Sverige kan stå oss dyrt i framtiden i form av ökade kostnader för att rena vatten från rester av kemiska bekämpningsmedel och kanske också i form av ökad ohälsa.

Allt detta och lite till väljer debattörerna att utelämna i sin artikel. Istället hävdar de kategoriskt att ekologisk odling i princip inte har några fördelar jämfört med oekologisk odling. Dessutom slår de fast att 100 procent ekologiskt är vägen till svält eftersom skördarna blir lägre, vilket dessutom inte är vetenskapligt bevisat.

För att kort bemöta påhoppet att ekologiskt inte kan försörja världen är det först viktigt att konstatera att världssvälten pågår i dag, trots att 95 procent av allt lantbruk är oekologiskt. Likaså rekommenderar FN:s miljöprogram (Organic Agriculture and Food Security in Africa) odling utan kemiska bekämpningsmedel för att öka skördarna i de länder där svälten är som störst.

De andra argumenen som framförs i debattartikeln finns besvarade på [Kravs webbplats](#).

Avslutningsvis vill vi poängtera vikten av att ständigt förbättra lantbruket. Att så väl oekologiskt som ekologiskt lantbruk står inför flera utmaningar. Just därför är polariseringen av ekologisk och oekologiskt lantbruk olycklig. Tillsammans har vi och lantbruksnäringen i Sverige ett jobb att göra – försörja världens växande befolkning med mat som odlats på ett miljömässigt hållbart sätt!

CHARLOTTE ANDRÉ

ordförande Organic Sweden

LARS NELLMER

vd, krav

Ekologiskt jordbruk har aldrig varit bättre för miljön

PUBLICERAD I DAGENS NYHETER: 2016-07-16

Ny rapport från Livsmedelsverket. Det är dags att fasa ut de statliga subventionerna till det ekologiska jordbruket och att ta fram en ny, vetenskapsbaserad miljömärkning för svenska jordbruksprodukter, skriver Torbjörn Fagerström, professor emeritus i teoretisk ekologi, och Jens Sundström, docent i växtfysiologi.

Trenden att köpa ekologiskt odlade livsmedel består, samtidigt som forskare brukar påpeka att de påstådda miljö- eller hälsofördelarna knappast kan beläggas vetenskapligt. Många lever med den konflikten – mellan viljan att göra rätt och osäkerheten om hur man ska bete sig för att faktiskt göra rätt. Tidigare i år föreläste vi för inköpsansvariga på landets storkök – från skolor, vårdhem, sjukhus – och såg tydligt vilka svårigheter de ställs inför när de ska försöka navigera mellan politiska direktiv om att välja ekologiskt, krav på att upphandla billigast möjliga råvaror och önskan att agera på ett miljömässigt ansvarsfullt sätt.

Men strax före midsommar släppte Livsmedelsverket (SLV) en rapport (nr 2, 2016) som borde kunna lösa det dilemman. Där presenteras en detaljerad och omfattande jämförelse av det ekologiska och det konventionella jordbrukets miljönytta, sammanställd utifrån ett stort antal vetenskapliga studier inom och utom Sverige. Redan tidigare har SLV klargjort att det inte entydigt finns några hälsomässiga skäl till att välja eko. Den nya rapporten visar att det inte heller är motiverat att anta att det ekologiska jordbruket per definition är synonymt med ett miljövänligt jordbruk.

Vi noterar att SLV:s rapport inte har rönt den uppmärksamhet som vi tycker att den förtjänar. Studien, som är en kunskapsöversikt som SLV beställt, bygger på så kallad livscykelanalys, det vill säga miljökonsekvenserna beräknas för hela produktionskedjan – ”från vaggan till graven”. Om vi tar energiåtgång som exempel, beräknar man alltså den totala energiåtgången för att producera en råvara – till exempel ett kilo nötkött – i form av drivmedel till traktorer, drivmedel för transport av förnödenheter till gården, energiförbrukning vid tillverkning av konstgödsel, etcetera.

I tabellen presenteras miljöeffekterna av att producera ett kilo av en produkt:

Så blir miljöeffekterna av att producera ett kilo av en produkt

Siffrorna anger det antal studier Livsmedelsverket grundar sig på. Källa: Livsmedelsverket

- Ekologisk och konventionell produktion är likvärdiga vad gäller miljöpåverkan och resursanvändning (eller resultaten pekar åt olika håll)
- Ekologisk produktion är bättre än konventionell
- Konventionell produktion är bättre än ekologisk ○ Data saknas

Livsmedelsgrupp	Klimat	Över-gödning	För-surning	Eko-toxicitet	Energi-användning	Mark-användning
Mjölk	32	6	6	5	9	13
Nötkött	5	7	3	9	3	4
Fläskkött	4	6	4	4	4	5
Kycklingkött	4	6	4	4	2	5
Ägg	2	3	2	1	2	2
Fisk och skaldjur	4	3	4	3	3	0
Jordbruksgrödor	21	11	10	12	18	9
Grönsaker	13	4	4	9	8	2
Frukt och bär	22	4	4	2	9	2

Författarna konstaterar: ”Sammanfattningsvis [går det] inte att säga att det ena produktionssystemet är överlägset det andra ur miljösynpunkt för någon livsmedelsgrupp, då man jämför i relation till kg produkt. Det beror på att resultaten från olika studier pekar åt olika håll för enskilda miljöaspekter, eller att resultatet för olika miljöaspekter pekar åt olika håll för samma livsmedelsgrupp. Det kan också bero på att de båda systemen presterar likvärdigt.”

Man kan ju bryta denna lakoniska slutsats mot storleken på de extra penningströmmar som går till det ekologiska jordbruket; siffrorna är uppskattade och gäller enbart Sverige; på EU-nivå uppskattar vi att det offentliga stödet uppgår till 15 miljarder kronor):

Statliga subventioner till det ekologiska jordbruket: 600 miljoner kronor per år.

Merkostnad för offentliga sektorns inköp av ekomat: 270–310 miljoner kronor per år.

Merkostnad för konsumenternas inköp av ekomat: 1 750–2 000 miljoner kronor per år.

Det är uppenbart att Livsmedelsverkets rapport går stick i stäv med den allmänna uppfattningen att eko är synonymt med miljövänligt. Den uppfattningen bygger på en illusion som skapats och effektivt hålls vid liv av ekjordbrukets förespråkare, till den grad att det påverkar både innehållet i grundskolans läromedel och kommunernas och landstingens upphandlingsregler.

Illusionen har tre komponenter. Först kidnappar man begreppet ekologi från naturvetenskapen och laddar det med positiva värden så att miljöengagerade konsumenter likställer ekologiskt jordbruk med miljövänligt. Sedan sätter man ett antal regler för hur jordbruk ska bedrivas på detta påstått mer miljövänliga och hållbara sätt, regler som generellt sett leder till dyrare

produktion och därmed högre priser, men som samtidigt särskiljer det från övrigt jordbruk. Slutligen övertygar man det politiska systemet om att det ekologiska jordbruket ska bli positivt särbehandlat.

Vi tycker att det nu är dags att dra ett antal skarpa slutsatser som bryter denna särbehandling. Det är till exempel dags att fasa ut de statliga subventionerna till det ekologiska jordbruket. Likaså bör nog kommunerna ta sig en funderare på om kommuninvånarnas skattepengar verkligen ska användas till att bekosta merkostnaden för att upphandla ekologiska produkter. Högflygande ambitioner om ”100 procent ekologiskt” som vissa kommuner stoltserar med är definitivt bortom all reson.

Ur ett miljöperspektiv är det hög tid att börja utveckla kriterier på ett hållbart och miljövänligt jordbruk som är användbara, trovärdiga och som – vilket är det allra viktigaste – gäller för hela jordbruket. Det är alltså dags att punktera ekorörelsens självpåtagna rätt att på oklara grunder fastslå, a priori, att det ekologiska jordbrukets metoder är mer hållbara än andra. Det är inte så, och det har aldrig varit så, vilket i varje fall forskarvärlden har vetat (och påpekat) länge.

I stället behövs mätbara, vetenskapligt baserade kriterier på miljömässig hållbarhet, i termer av vilka negativa miljöeffekter som är tolerabla, respektive vilka positiva som är eftersträvansvärda. Då kommer jordbruket naturligen att utnyttja bästa tillgängliga teknik och kunskap för att nå de målen, oavsett om det är metoder som det ekologiska jordbruket godkänner eller inte, och den i grunden konstlade och kontraproduktiva gränsdragningen mellan ekologiskt och konventionellt jordbruk kommer att suddas ut. Oskicket att öronmärka forskningspengar till det ekologiska jordbruket faller då på eget grepp och kommer att upphöra – som en ren bonus.

Både i Sverige och på EU-nivå pågår ett omfattande arbete med att ta fram strategier för livsmedels- och jordbrukssektorn. Även i dessa sammanhang utgör SLV:s rapport en väckarklocka. Den visar att huvudfåran inom svenskt jordbruk har utmärkta förutsättningar att fortsätta utvecklas till ett både miljömässigt, ekonomiskt och socialt hållbart jordbruk. Egentligen är det lite nedsättande att kalla detta jordbruk för ”konventionellt” – det förtjänar snarare epitetet ”vetenskapsbaserat”.

Det är detta som är sensmoralen: Det vetenskapsbaserade jordbruket är en dynamisk, högteknologisk och kunskapsintensiv bransch som har framtiden för sig. Det är inte alls konventionellt – tvärtom anvisar vetenskapen hela tiden nya, okonventionella innovationer som kan bidra till ett framtida svenskt jordbruk som är både konkurrenskraftigt och produktivt. Med den utgångspunkten är det också hög tid att ta fram en ny, vetenskapsbaserad miljömärkning för svenska jordbruksprodukter. Det skulle göra det enklare för både oss konsumenter och inköpsansvariga vid landets storkök att göra rätt val.

Torbjörn Fagerström, professor emeritus i teoretisk ekologi vid Lunds universitet, ledamot i Kungliga Vetenskapsakademien och Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien
Jens Sundström, docent i växtfysiologi, Sveriges lantbruksuniversitet

Argumentationen liknar propaganda

PUBLICERAD I DAGENS NYHETER: 2016-07-18

Ekologiskt jordbruk är och kommer fortsätta att vara bättre för miljön, skriver David Aronsson, miljöskyddsspecialist.

I alla debattartiklar finns det en spets, en vilja att skapa en debatt. I en debattartikel om ekologiskt jordbruk på DN Debatt den 16 juli skapar Torbjörn Fagerström och Jens Sundström en spets som inte borde finnas. En spets som skapar en bild som inte är rättvisande. Ekologiskt jordbruk är och kommer fortsätta att vara bättre för miljön. Den rapport från Livsmedelsverket som debattörerna hänvisar till ändrar inte på det. Debattörerna väljer delar av rapporten som pekar åt det håll de önskar och utelämnar andra mer balanserade, som till exempel: "Ekologiskt jordbruk presterar generellt sett bättre än konventionellt jordbruk från ett lokalt och regionalt miljöperspektiv, men det har inte nödvändigtvis en lägre miljöpåverkan per producerad enhet."

Fagerström och Sundström drar omfattande slutsatser från SLV:s rapport. Att konventionell och ekologisk odling inom många faktorer har likvärdig miljöprestanda är en tydlig slutsats. Debattörerna undviker däremot att dra en annan slutsats från rapporten. Ekologisk odling skapar mindre ekotoxiska effekter, det vill säga den släpper ut mindre gift. Det syns tydligt i den tabell från rapporten som finns i debattartikeln. Den uppmärksamma läsaren ser däremot en gul markering på grönsaker, kanske det område där ekologisk odling förväntas ge störst effekt. Rapporten hänvisar till WWF, "WWF konstaterar att den största fördelen för ekologisk produktion är att kemiska växtskyddsmedel inte används, samt att biodiversiteten i landskapet ökar". Varför skulle då rapporten kommit fram till att ekologisk och konventionell odling ger likvärdigt resultat? Svaret är enkelt, det gör den inte.

Som författarna av rapporten påpekar måste en livscykelanalys avgränsas. Likaså måste en rapport ha tillräckligt underlag för att det ska gå att dra några slutsatser. För exototoxicitet från grönsaksproduktion ingår endast två studier i underlaget för rapporten, ett underlag som behandlar 8 jämförelser på bönor och ett gällande purjolök. Enligt rapporten inkluderar studien om bönor otroligt nog inte ekotoxisk effekt från växtskyddsmedlen, det som för de flesta uppfattas som grunden i ekologisk odling. Den ekotoxiska faktorn i studien kommer till stor del som sekundäreffekt från energianvändning (där konventionell odling är effektivare). Rapportförfattarna beskriver det som "... resultat från denna studie bör tolkas med viss försiktighet".

Fagerström och Sundström argumenterar utifrån det oklara underlag som rapporten är för omfattande förändringar i stödsystem och subventioner av ekologisk produktion, samt fördelning av forskningsmedel, på ett sätt som helt saknar rimlig proportion. Argumentationen sker också på ett sätt som inte skapar den tydlighet kring bästa miljöval som de anser sig eftersträva, vilket skapar mer känsla av propaganda och egenintresse än debatt.

David Aronsson, civilingenjör kemiteknik, miljöskyddsspecialist

Satsa på ekologiskt kretsloppsjordbruk

PUBLICERAD I DAGENS NYHETER: 2016-07-18

Ekologisk odling har alltid varit bättre för miljön. Den slutsatsen kan man också dra av rapporten från Livsmedelsverket om man tar fasta på bekämpningsmedelsanvändningen i jordbruket, skriver Artur Granstedt, docent i ekologisk odling.

Torbjörn Fagerström och Jens Sundström drar (DN Debatt 17/7) den motsatta slutsatsen, och tar det som utgångspunkt för ett generellt angrepp på det ekologiska jordbruket. Rapporten från SLV är värdeneutral, den ger en god lägesbeskrivning där det finns starka och svaga sidor hos olika delar av det som kallas ekologisk odling. Men den gör ingen systemutvärdering och värderar inte den helhet med samverkan mellan olika produktionsgrenar som karakteriserar en verklig miljövänlig och resurshushållande ekologisk odling. Den kan alltså inte utgöra någon vetenskaplig grund för den typ av generella slutsatser som Fagerström och Sundström drar.

Självfallet finns det inte svart och vitt. Det finns konventionell odling med små förluster av växtnäringsämnen, det gäller särskilt konventionell spannmålsodling där man kan dosera växtnäringen mycket exakt i förhållande till växtnäringsutnyttjandet. Men de utgör en del av ett produktionssystem där djurhållningen är koncentrerad till stora enheter, särskilt i Sydsverige. Och det är där som vi har de stora näringsförlusterna. Genom specialiseringen har vi har skapat ett förödande systemfel i jordbruket som både förbrukar resurser och skadar miljön. Övergödningen av havet fortsätter så länge vi inte skapar en balans mellan växtodling och djurhållning så att näringen går i kretslopp i stället för att övergöda havet.

Ska vi både stoppa spridningen av pesticider i miljön och stoppa övergödningen måste vi också bedriva det vi kallar för ekologiskt kretslopps jordbruk utan bekämpningsmedel och samtidigt anpassa vår konsumtion och djurhållning till den egna foderförsörjningen. Det gäller för enskilda gårdar eller gårdar i samverkan. Då blir näringsförlusterna allra minst, det framgår med all tydlighet av Östersjöprojektet BERAS – med typgårdar, ekologiska kretsloppsgårdar i samtliga länder runt Östersjön, och det gäller både när man räknar per ha och per kg produkt. Då kan vi både stoppa spridningen av bekämpningsmedel och överskottet av kväve som belastar både hav och klimat samt minska de miljöskadliga förlusterna av fosfor som dessutom är en ändlig resurs. Tyvärr finns det i dag ekologisk odling som väl uppfyller EU:s regelsystem men inte är ekologisk i sann bemärkelse. En ekologisk trädgårdsodling bör vara en väl integrerad del i ett lantbruksekosystem där man värderar helheten. Tyvärr finns även här avarter där till exempel kycklinggödsel används ungefär som konstgödsel i konventionell odling och då riskerar näringsförlusterna bli stora. Vallodling, med gräs och baljväxtvallar, är nödvändiga delar i mångsidiga växtföljder i ett uthålligt ekologiskt jordbruk, då binder man både kol och kväve i marken och minskar klimatbelastningen utöver att man inte förbrukar fossil energi för framställning av gödningsämnen på industriell väg.

Slutsatsen av rapporten är alltså inte att vi ska sluta satsa på ekologisk odling, utan att vi ska skärpa kraven så att man säkerställer fungerande kretslopp. De är avgörande för att klara vår tids ödesfrågor: hotet mot den biologiska mångfalden, övergödningen av våra hav och den globala uppvärmningen.

Artur Granstedt, docent i ekologisk odling och koordinator för Östersjöprojektet BERAS